

JOGHISTÓRIA

♦ az ELTE ÁJK Magyar Állam- és Jegtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének folyóirata ♦

7. oldal

Mária Terézia, a felvilágosult uralkodónő?

A TARTALOMBÓL:

[Interjú]

BESZÉLGETÉS
DR. GOSZTONYI
GERGELLYEL

[Alkotmány- és jogtörténet]

- A HÁZASSÁGI JOG FEJLŐDÉSE AZ 1848 ELŐTTI MAGYAR JOGBAN
- A NŐK HARCA A VÁLASZTÓJOGI EGYENJOGÚSÁGÉRT MAGYARORSZÁGON

[Jog és kultúra]

- AZ ÜGYFÉL
- SZTÁROK ÜGYVÉDJE

ISSN 2062-9699

[tartalomjegyzék]

[főszerkesztői köszöntő]	3
[interjú]	
Bartuszek Lilla: Beszélgetés Dr. Gosztonyi Gergellyel	4
[alkotmány- és jogtörténet]	
Angeli Rita: Mária Terézia, a felvilágosult uralkodónő?	7
Bartuszek Lilla: A házassági jog fejlődése az 1848 előtti magyar jogban	10
Boros Árpád: A II. világháború egyes alkotmány- és jogtörténeti vonatkozásai – Szélmegjegyzetek	14
Kovács Ákos: A magyar főkegyúri jog és a konstanzi zsinat	22
Zanócz Gréta: A nők harca a választójogi egyenjogúságért Magyarországon	27
[jog és kultúra]	
Filmajánló • Az ügyfél	32
Könyvajánló • Tasmína Perry: Sztárok ügyvédje	33
[tdk hírek]	
Barkóczy Dávid, Nagy Virág Eszter: Bemutatkozik a MÁJT TDK	34
Bemutatkozik a Joghistoria szerkesztősége	35
Kovács Ákos: A MÁJT TDK látogatása a Váci Fegyház- és Börtönben	37
[alkotmány-és jogtörténeti rejtvény]	39

A címlapon Martin van Meytens *Mária Terézia* c. Festménye látható (1742).

© Barkóczy Dávid, 2017

© A szerzők, 2017

© Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék, Joghistoria, 2017

A folyóirat az alábbi oldalakon digitálisan színes változatban online is elérhető:

facebook.hu/joghistoria

majt.hu

issuu.com/joghistoria

eltreader.hu

Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Elérhetőségünk: joghistoria@gmail.com

JOGHISTÓRIA

SZERKESZTŐSÉG

Felelős szerkesztő:

Dr. Képeßy Imre

Főszerkesztő:

Barkóczy Dávid

ROVATVEZETŐK

Barkóczy Dávid

(Alkotmány- és jogtörténet)

Bartuszek Lilla

(Interjú, Jog- és kultúra)

Kovács Ákos

(TDK hírek, Jog- és kultúra)

Zanócz Gréta, Angeli Rita

(Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény)

KORREKTÚRA

Barkóczy Dávid

Dr. Képeßy Imre

BORÍTÓTERV ÉS
BELSŐ TERVEZÉS, TÖRDELÉS

Barkóczy Dávid

KIADJA

Eötvös Loránd
Tudományegyetem Állam-
és Jogtudományi Kar
Magyar Állam- és
Jogtörténeti Tanszék
(Cím: 1053 Budapest,
Egyetem tér 1-3., II. em. 211.;
Tel./Fax.: 06 1 411 6518)

ISSN 2062-9699

KAPCSOLAT

joghistoria@gmail.com

LAPZÁRTA

2017. március 20.

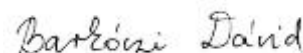
Kedves Olvasóink!

A Joghistoria szerkesztőségének nevében sok szeretettel köszöntelek Titeket! Folyóiratunk az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákkörének hivatalos lapja. Kiadványunk immár kerekén két évtizede biztosít lehetőséget Tanszékünk demonstrátorainak és a Tudományos Diákkörben résztvevő hallgatóknak arra, hogy alkotmány-, illetve jogtörténeti témájú tanulmányaikat, kutatásaik eredményeit publikálják. A korábbi TDK Híradó 2011 óta ISSN számmal is rendelkezik, tehát nemzetközileg elismert időszaki kiadványnak minősül, ezáltal az újságban megjelenő tanulmányok tudományos publikációnak számítanak.

A tavalyelőtti tanévben nem csupán külsejében, hanem tartalmában is megújult a folyóirat. Legfőbb célunk volt a hagyományok megőrzése mellett egy olyan átalakítás megvalósítása, mely lehetővé teszi a tudományos ismeretek szélesebb körű terjesztését, a folyóirat népszerűsítését, illetve a hallgatók és a tanszék közötti kapcsolat elmélyítését. A Joghistoria új, állandó, tematikus rovatokkal jelentkezik, melyek a tudományos igényű írások mellett a közösségi híreknek és a kulturális tartalmaknak is teret biztosítanak. Az újság személyesebb hangvétele, a beszámolók és a fényképek mind azt a célt szolgálják, hogy az olvasók még inkább betekintést nyerjenek a TDK és a tanszék mindennapjaiba. Folyóiratunkba továbbra is szeretettel várjuk minden publikálni vágyó hallgató tudományos igényű munkáját, legyen annak témája akár a magyar, akár az egyetemes állam- és jogtörténet.

Aktuális számunkban elsőként a Dr. Gosztonyi Gergellyel, tanszékünk oktatójával és a Rektori Kabinet vezetőjével készített **interjút** olvashatjátok. **Alkotmány- és jogtörténet** rovatunkban többek között Mária Terézia uralkodásáról, az 1848 előtti magyar házassági jog fejlődéséről, a magyar főkegyúri jogról és a konstanzi zsinatról, valamint a nők választójogáért folytatott magyarországi küzdelméről olvashattok, **Jog és kultúra** rovatunkban pedig ismét két jogi vonatkozású művet ajánlunk Nektek. A **TDK hírek**ből többet tudhattok meg a TDK váci börtönlátogatásáról, valamint közelebbről megismerhetitek a Joghistoria szerkesztőségének tagjait. Zárásként a folyóirat végén szokásunkhoz híven **alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt** ajánlunk figyelmetekbe.

Kellemes olvasást kívánok!

Barkóczy Dávid
főszerkesztő

Beszélgetés Dr. Gosztonyi Gergellyel

Készítette: BARTUSZEK LILLA

Születési hely: Budapest

Lakóhely: Budapest

Tanulmányok: ELTE, University of Jyväskylä, University of Copenhagen

Lakóhely: Budapest

Kedvenc ország: Egyesült Királyság

Kedvenc étel: bármi, amiben nincs gomba

Kedvenc film: Jean-Luc Godard: Kifulladásig és Szabó István: Apa

Kedvenc könyv: A Pilinszky-Esterházy-Parti Nagy-Vonnegut-Semprun-Eco hatszög, és minden, ami kapcsolódik

Beszélt nyelvek: angol, francia, latin

Folyóiratunk márciusi számában Dr. Gosztonyi Gergely Tanár Úrral beszélgettem. Oktatói munkája mellett Gosztonyi Tanár Úr a Rectori Kabinet vezetőjeként tevékenykedik, valamint az egyre népszerűbbé váló horvát-magyar csereszeminárium alapítója. Az interjúban egyetemi tevékenységéről, érdeklődési köréről és jövőbeli terveiről kérdeztem.

Talán kissé elcsépeltnek hangozhat már a kérdés, de mindig tudta, hogy a jogi pályára készül?

Őszintén szólva kezdetben egyáltalán nem a jogi egyetem érdekelt. Gimnazista koromban filmrendező szerettem volna lenni, néhány barátommal együtt már gimnáziumi éveink alatt is kipróbáltuk magunkat ezen a területen, de – bár kis híján múlt – sajnos nem vettek fel a Színház és Filmművészeti Főiskolára. Akkoriban az ottani felvételi eljárás megelőzte a rendes felsőoktatási felvételi eljárást, így volt még időm „körbe nézni”. A történelem és a magyar nyelv mindig is érdekelt, így – mivel Radnóti voltam – beadtam a jelentkezésemet az ELTE jogi karára. Édesanyám állítja, hogy ő már 6 éves korom óta tudja, hogy én a jogi pályára születtem, és bár én nem éreztem így, utólag azt mondhatom, igaza volt.

Olvastam, hogy a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének irodavezetője, majd pedig a Civil Rádió FM 98 ügyvezetőjeként is tevékenykedett. Tudna mesélni ezekről az évekről az olvasóknak?

Ezek már a jogi egyetem évei voltak. Az egyetemen kezdetben nem igazán találtam a helyemet, és egyszer csak teljesen véletlenszerűen – nem emlékszem már pontosan, de feltehetőleg ugyanazon okból, amiért minden hallgató fel szokta venni az órát, mondván jó volt az időpont – felvettem egy kurzust, amit az akkori ORT vezető jogásza tartott, és teljesen magába szippantott a médiajog. Egyik pillanatról a másikra tudtam, hogy ez az a terület, ami sokkal jobban érdekel bármi másnál, amit eddig tanultam itt az egyetemen.

Ekkor jött egy lehetőség: beindult a mára már jól ismert Erasmus program a Karon is, nekem pedig lehetőségem nyílt Finnországban tanulni egy évig. Ez volt

számomra az „útkeresés időszaka”. Ott kint tanultam szociológiát és jogot is, és ott vált számomra nyilvánvalóvá, hogy a joggal szeretnék foglalkozni.

A médiajog három lábon áll: a közszolgálati, a kereskedelmi és közösségi vonal közül engem a közösségi része fogott meg. Az a kérdés foglalkoztatott, hogy hogyan lehet úgy médiát „csinálni”, hogy nem a politika vagy a pénz mozgatja azt. Elkezdtem dolgozni ezen a területen, majd egymás után érkeztek az ajánlatok. Felkértek, hogy az akkor legnagyobb budapesti közösségi rádióknak legyek az ügyvezetője, majd a diploma megszerzése után 2-2,5 évig ezzel foglalkoztam.

Ha már szóba került az Erasmus, ajánlaná a Kar jelenlegi hallgatóinak ezt a lehetőséget?

Mindenkinek csak ajánlani tudom. Sőt, ha lehetőségem lenne rá, akár kötelezővé is tenném a programban való részvételt. Én kétszer is voltam Erasmuson: a reguláris és a PhD képzés alatt egyaránt, bár ez utóbbi teljesen más volt, hiszen ekkor már egyfajta kutatói ösztöndíjjal utazhattam ki. Úgy vélem, hogy az Erasmus program során megszerezhető élményekre és tapasztalatokra az anyaországi egyetemeken önmagában nem lehet szert tenni. Az Európai Unió hatalmas előnyének tartom azt, hogy több tízezer, százezer hallgató számára biztosítani tudja, hogy megismerjék egymás kultúráját és egymás életét testközelből.

A legjobban talán az a mondat fejezi ki az e témáról alkotott véleményemet, melyet egy ír hallgatótársamtól hallottam a kint eltöltött évünk végéhez közeledve: „*We didn't study here too much, but we've learnt a lot.*” Kétségtelen, hogy a tanulmányok szempontjából is számos előnyt jelent a külföldön eltöltött időszak, de valójában leginkább a szemléletformáló erejét emelném ki.

Jelenleg éppen aktuális téma a szakkollégiumi felvételi. Hogyan vélekedik a Tanár Úr a szakkollégiumok nyújtotta lehetőségekről és a Bibóról?

Őszintén meg kell mondanom, nekem hallgatóként a Bibó kimaradt az egyetemi éveimből, így leginkább csak a másik oldalról, a Felvételi Bizottság tagjaként van képem mindezekről. Úgy gondolom, hogy akár a szakkollégiumokról van szó, akár az Erasmusról, egy dolgot ki lehet emelni: a jogászai szakma telítettségét. És akkor mindenkinél elő fog jönni előbb vagy utóbb az a kérdés, hogy mi az, amivel kitűnhet a tömegből? Publikációk, kutatások, szakkollégiumi programok, TDK, nemzetközi tapasztalat stb. Ezekkel mind-mind hozzá lehet járulni ahhoz, hogy egy hallgató kiemelkedjen az átlagból. Az ilyen és ehhez hasonló programokban való részvétellel megszerezhetőek azon plusz ismeretek, amelyek átadására a hagyományos oktatás keretei között – elsősorban időhiány miatt sajnos – nincsen lehetőség.

Egyre nagyobb híre van a horvát-magyar jogtörténelmi szemináriumnak, amelynek egyik vezetője a Tanár Úr. Tudna mesélni egy keveset az Olvasóknak a kurzusról?

A horvát- magyar szeminárium születése szorosan kötődik a Tanszékünkön már tizenhetedik éve megrendezésre kerülő német-magyar csereszemináriumhoz. Nekem kutatóként két irányban van személyesen is kiemelkedően jó kapcsolat, együttműködési lehetőségem: francia és horvát egyetemek felé. Francia nyelven nem indítottunk hasonló programot, angol nyelvű kurzusra viszont úgy éreztük, lenne igény hallgatói szinten. A német-magyar szeminárium büntetőjogi irányával való ütközés elkerülése végett a horvát-magyar kurzus témája elsősorban az alkotmánytörténet, a közigazgatási jog és a magánjog irányában mozog. A tavalyi évben egyetemünkön fogadhattunk hat horvát hallgatót az oktatóikkal együtt. Oktatóként nekem nagyon pozitív élmény volt látni a

diákok lelkesedését, így idén is ismételten elindítottuk a szemináriumot, és bízunk a hasonlóan pozitív folytatásban.

Tanár Úr az elmúlt években az ELTE Rektori Kabinet vezetőjeként is tevékenykedik. Mennyiben másabb ez a munka az oktatói tevékenységhez képest?

A Rektori Kabinet vezeti az ELTE központi szakmai igazgatási részét. Nyolc nagy terület tartozik hozzánk: sok más mellett például a minőségügy, az OHV, az oktatásfejlesztés, az e-learning, a tehetséggondozás, a tudománypolitika, az egyetemi kommunikáció vagy az egyetem nemzetközi kapcsolatai és a már említett Erasmus program. Ritka és kivételes az olyan pillanat, hogy az ember ne találkozzon valamilyen kihívással. Nap mint nap érzem, hogy az oktatás és az ottani munka nehezen egyeztethető össze egymással, hiszen mind a kettő teljes embert kíván.

Milyen tervei vannak Tanár Úrnak a jövőre nézve?

Amikor valaki megszerzi a PhD-t, az ún. „burnout” állapotába kerül. Ez az az állapot, amikor annyit kutatót már az ember egy bizonyos területet, hogy egy jó darabig nem kíván újra foglalkozni a témával. Ezt én is átéltem: a közösségi-alternatív média területét egy rövid időre félretettem a PhD megszerzését követően, ekkor tértem át az

európai médiaszabályozás történetének, kialakulásának vizsgálatára. A továbbiakban is ezen irányba szeretnék kutatni.

De az embert egy hozzá közel álló téma sosem engedi el igazán, éppen a napokban jött a hír, hogy Ukrajnában egy új médiatörvényt terveznek elfogadni, az Európai Bizottság média-programjának keretében pedig felkértek szakértőnek, így izgalmas idők előtt állok.

Végezetül: mit ajánlana a Kar jelenlegi hallgatóinak?

Csak saját példából tudok kiindulni: nem kell egyáltalán megrémülni attól, ha valaki úgy érzi, hogy nem jogásznak született, mert ha az ember igazán szeretné ezt, idővel ki fog alakulni. Másrészt pedig azt tudom ajánlani, hogy mindenki válasszon magának a rengeteg lehetőség közül: nem feltétlenül kell minden területen tökéletesnek lenni, legyen egy olyan jogterület, amelyből kivesszük a lehető legtöbbet. Harmad-negyed évre pedig célszerű elkötelezni magát a hallgatóknak, hogy aztán ezen a bizonyos területen haladhasson tovább.

Az interjú végeztével szeretném megköszönni a Tanár Úrnak a beszélgetést. Pályafutása további részéhez pedig sok sikert, és még annál is több lelkes hallgatót kívánok!

Mária Terézia, a felvilágosult uralkodónő?

Írta: ANGELI RITA

„Mária Terézia, amint trónra lépett, megtalálta módját, hogy hogyan lehet megnyerni az egész világ szeretetét és bámulatát (...) Nem is lehetett mást hallani a királynő felől, mint dicséretet, mindenki az égbe emelte. A rendek annyira segítették, amennyire csak bírták. A nép panasz nélkül vetette alá magát az adóknak.”¹

Afenti sorok ihletője a három évszázada született Mária Terézia osztrák uralkodó főhercegnő, német-római császárnő, magyar és cseh királynő. Mária Terézia úgy vonult be a történelemlapok lapjaira, mint a felvilágosodás jegyében uralkodó, jelentős reformokat megvalósító királynő. Regnálásának jelentősége valóban tagadhatatlan, azonban felvetődhet bennünk a kérdés, hogy mennyiben telt az a felvilágosodás égése alatt. Uralkodását ebből a nézőpontból megvilágítva kívánom megkeresni a választ a fenti kérdésre, górcső alá véve főként az oktatásügy terén hozott intézkedéseit.

Eszmék keresztüzében

Ha az uralkodónőre ható eszméket vizsgáljuk, a felvilágosodás mellett meg kell említenünk a kereszténység tanait, melyet Mária Terézia kétségtelenül magáénak vallott. Mély vallásossága meghatározó, átfogó tényezőként tűnik fel politikája tekintetében. Elmondhatjuk, hogy a hit végigkísérte életét. Gyermekkorában nevelői között több jezsuita tanító is fellelhető, később a rendből került ki gyóntatója és lelki gondozója, Kampmiller, akinek szinte minden ügyben kikérte tanácsait. A vallásos lelkület további bizonyítást nyer mindennapi cselekedeteiben. Naponta vett részt misén, betartotta a böjtöt, olvasmányait is a keresztény szellemiség jegyében választotta meg.

Mária Terézia

Természetes, hogy meggyőződését gyermekeire is igyekezett áthagyományozni. Nekik címzett intelmeiben pontosan kiviláglik értékrendje:

„Fiamra nézve az első és legszükségesebb, hogy alázatos szívvel legyen meggyőződve Isten mindenhatóságáról, hogy szeresse és féljen tőle, és az igazi keresztény gyakorlatokból merítse a többi erényt...”²

„Hol maradnak a vallásos olvasmányok és más kötelezettségek? Ha alapvető kötelességeid teljesítésében elmaradsz, elveszel...”³

Az uralkodók sajátja, hogy az életüket meghatározó eszmeiség döntően kihat kormányzásukra is. Természetesen Mária Terézia esetében sem tapasztalható ez másként. Nemcsak gyermekei életét, hanem alattvalóit is törekedett a kereszténység keretei között tartani. Mi sem jelzi ezt jobban, mint hogy a böjti napokon csak böjti ételt engedett a vendéglők kínálatára, vasárnapokon csak délután három óra után engedélyezte a kocsmák és kávéházak nyitva tartását, elkerülendő a misén való részvétel

akadályoztatását. Tisztségviselői körében is elvárta a vasárnapi misehallgatást, gyónást és áldozást.

Mély vallásosságáról talán a hit érdekében vállalt konfrontációi tesznek legpontosabban tanúbizonyságot. A monarchia területén, legfőképp Magyarországon élő protestánsokkal szemben az osztrák örökösödési háború nyomán megjelenő közös érdekek ellenére sem tett engedményeket, sőt egyes területeken szigorította a szabályozásokat. A továbbiakban is fenntartotta decretális esküt,⁴ a protestánsok számára is kötelezővé tette a katolikus ünnepek munkaszünetét, büntetéssel fenyegette a protestáns hitre áttérő katolikusokat, tiltotta a protestáns lelkészek számára a falujukon kívüli hivatásgyakorlást, illetve a protestáns templomok megnagyobbítását.⁵

A vallási türelem, a felvilágosodás egyik vívmánya láthatóan messze állt az uralkodónőtól. Híven tükrözi mindezt az ellentét közte és fia, József között a fenti kérdésben. Miután József a vallási türelem létjogosultságát kívánja anyjának bizonyítani, Mária Terézia válaszából kiviláglik nemcsak hitbéli buzgalma, hanem ez ehhez kapcsolódó politikai meggyőződése is:

„Nem is mint keresztény, hanem politikai értelemben mondom, semmi nem olyan szükséges és oly üdvös, mint a vallás. Megengednéd, hogy azt mindenki saját képzelete szerint tervezzék? (...) Uralkodó vallás nélkül? (...) Mi lesz belőlünk megállapodott hit, egyházi alárendeltség nélkül?

Nem nyugalom és elégedettség fakad majd belőle, hanem az ököljog és oly szerencsétlen időszak, mire már volt példa.”⁶

Látható, hogy ezen a téren az uralkodónő hitbéli meggyőződése erősen akadályozta a felvilágosodás tanainak érvényesülését. Azonban feltehetjük a kérdést, hogy léteztek-e olyan területek, ahol a két eszme megfér egymás mellett, illetve segítette egymás érvényesülését.

Az oktatásügy⁷

Mária Terézia társadalompolitikájának pozitív, felvilágosult jegyeket mutató oldala talán az oktatás terén mutatkozik meg a legvilágosabban. Reformjai egyértelműen a műveltség felszabadítására irányultak. Meggyőződése volt, hogy *„az iskolaiügy politicum és mindig az is marad”*.⁸ Elképzelései e területen talán azt is bizonyítják, hogy a felvilágosult uralkodók szokása szerint ő is megpróbálta irányítani a „kiskorúnak” tartott nép életét, szülőként nevelni alattvalóit.

Elsődleges reformelképzelései a gyakorlati képzést nyújtó szakiskolák kialakításában álltak. Például szolgál erre az 1746-ban alapított, *Collegium Nobilium Theresianum*, amely kifejezetten a hivatalnokképzést szolgálta. Emellett az 50-es, 60-as években tömegével alakultak a szakiskolák: technikai és mezőgazdasági intézmények, bányászati és kereskedelmi akadémiák. Az uralkodónő oktatás melletti elkötelezettségét mutatja, hogy egyes

A bécsi Theresianum

esetekben ezek nemcsak hogy ingyenesek voltak, hanem a szülők kaptak fizetséget, hogy gyermeküket beírassák.

Az alapfokú oktatás fejlesztése terén 1774-ben került sor az első jelentős lépés megtételére. Ez év decemberében hagyta jóvá Mária Terézia a német tanítási nyelvű népiskolák tervezetét. Az alsó-ausztriai iskolabizottságnak címzett levelében kifejtette: Az ügy „*épp olyan üdvös, mint amilyen szükséges.*” Ebbéli meggyőződését támasztja alá a személyes áldozata a reformok előre vitelének érdekében. Pénzbéli támogatásán túl maga is hozott létre iskolákat a kastélyok személyzetének gyermekei részére. A reformok véghezvitelét célozván került megalakításra az udvari tanulmányi bizottság.

Ahhoz, hogy megérthessük a tervezett reform jelentőségét, szükséges megismernünk annak tartalmát. A népiskola az úgynevezett triviális iskola gondolatán nyugodott. Ezen intézmények első fokon hároméves képzést nyújtottak volna három fő tantárgyon, mégpedig az íráson, az olvasáson és a számoláson belül.

Természetesen a felsőbb szintű oktatás sem maradhatott ki a reformok köréből. A népiskola után a következő lépcsőfokot a piarista gimnázium jelentette, Mária Terézia fontosnak ítélte ezen két intézmény következetes egymásra építését: „*A normáliskola kapcsolata a gimnáziumokkal és azoké a felső iskolákkal valóban hasznos alapelv, de nem úgy, hogy a tényleges gyakorlat során az egyiket összekeverjük a másikkal.*”

Az egyetemeken a természettudományok és a gyakorlathoz közel álló tudományok oktatása

került előtérbe. A jogi karokon érdemi újjátként fedezhető fel a rendészeti és gazdasági tudományok (*Polizei- und Kameralwissenschaften*) bevezetése. Itt okvetlenül megjegyzendő, hogy a „kameralisztika” a felvilágosodás jegyében kialakított tudományág volt, amelyet a mai fogalmaink alapján az államtudománnyal azonosíthatunk.

A Ratio Educationis

Magyarországra a 1777-es Ratio Educationis hozta el a tantervi reformokat. Ezek az intézkedések korszakalkotó mivoltuknak köszönhetően talán csak az 1868. évi XXXVIII. és az 1883. évi XXX. törvényhez hasonlíthatók.

Miben is állt e rendelet jelentősége? Természetesen a fent nevezett elvek e rendelet keretében is felszínre kerülnek. Ennek a reformnak köszönheti Magyarország az egységes oktatási rendszert az elemi iskolától egészen az egyetemig. Továbbá nem feledkezhetünk meg arról sem, hogy az oktatás relatíve önálló fejlődési teret biztosított az osztrák örökös tartományok viszonylatában.⁹

Összegzés

Véleményem szerint, miután betekintést nyerhettünk uralkodónk életének és politikájának néhány apróbb szeletébe, körvonalazódhat szemünk előtt királynőnk jellemének és életfilozófiájának képe. Egy kép, amely azt mutatja, hogyha nem is mindig a felvilágosodás jegyében, de döntően az alattvalók érdekeit szem előtt tartva uralkodott négy évtizeden keresztül történelmük méltán híres nőalakja, Mária Terézia.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ OTTO Christoph Podewlis gróf, bécsi porosz követ. In: BARTA János: Mária Terézia. Gondolat Kiadó, Budapest, 1988. 99.o.

² Lásd: utasítás József nevelőjének. BARTA 1988, i.m. 140.o.

³ Lásd: levél a már felnőtt Maria Antóniának címezve. BARTA 1988, i.m. 141.o.

⁴ A hivatalok betöltéséhez szükséges eskütétel, amelynek szövege katolikus dogmatikát foglalt magában, így akadályozva a protestánsok hivatalvállalását

⁵ 1742. december 24-i rendelete. BARTA 1988, i.m. 142. o.

⁶ Lásd: Mária Terézia levele Józsefnek. BARTA 1988, i.m. 143. o.

⁷ NIEDERHAUSER Emil: Mária Terézia. Pannonica Kiadó, Budapest, 2000. 71.-76.o.

⁸ NIEDERHAUSER Emil 2000, i.m. 71.o.

⁹ DR FRIML Aladár: Az 1777-iki Ratio Educationis. Kath. Középiskolai Tanáregyesület, Budapest, 1913. 13. o.

A házassági jog fejlődése az 1848 előtti magyar jogban

Írta: BARTUSZEK LILLA

„Sokkal jobban van dolga kettőnek, hogy nem az egynek, mert azoknak jó jutalmuk van az ő munkájukból. Mert ha elesnek is, az egyik felemeli a társát... Ha az egyiket megtámadja is valaki, ketten ellene állhatnak annak, és a hármaskötél nem hamar szakad el.”

(Prédikátor 4:9-12)

A modern polgári államban „a házasság egy férfi és egy nő házassági életközösséget létrehozó kapcsolata, amely a házasság megkötésével családot létesít, házastársi jogokat és kötelezettségeket keletkeztet, és amely a törvényben meghatározott szabályok megtartásával jön létre.”¹

Házasságot kötni, férj és feleség lenni, családot alapítani... Ezen események egészen napjainkig meghatározóak, mondhatni mérföldkövek egy ember életében. Éppen e jelentőségteljes szerepéből fakadóan a jogtörténet tanulmányozásából sem hiányozhatnak a házassági joggal összefüggő kutatások, melynek eredményeként képet alkothatunk az elmúlt több ezer év házasságkötési rituáléiról, és végig követhetjük azt a kalandos fejlődési utat, melyet e jogterület születésétől kezdve egészen napjainkig bejárt.

Jelen írás – csupán a terjedelmi korlátokból kifolyólag – sem lehet alkalmas ekkora méretű joganyag (legyen az a kezdetek szokásjoga vagy a későbbi írott jogszabályok) bemutatására. Céлом éppen ezért a kezdetek feltárása: a mai ismert házasságkötés legősibbként ismert formájától, a nőrablástól indulva egészen 1848-ig nyerhetünk így bepillantást a magánélet e méltán óvott intézményének fejlődéstörténetébe.

Ahol minden elkezdődött...

Ha a régi magyar törzsek „magánéletét” képzeljük magunk elé, feltehetőleg nem a ma ismert házassági idill képei jelennek meg szemeink előtt. Ez így is van rendjén, hiszen mint ahogyan erre a körülmények ismeretéből következtetni lehet, akkoriban a férfi-nő egymáshoz való viszonya egy egészen más sémában mozgott. Akkoriban, a teljes nőközösség korában az uralkodó szokások a törzshöz tartozó valamennyi férfi számára hozzáférhetővé tették a törzshöz tartozó valamennyi nőt. Ez a fajta magatartásforma javarészt az evolúcióból oly jól ismert fajfenttartási ösztönből eredeztethető, ugyanakkor ez szolgált a későbbi házassági jog alapköveként is.

A teljes nőközösség ugyanis, mint ahogyan ez Roszner Ervin megfogalmazásában is látszik, „oda kellett, hogy vezessen, hogy e férfiak közönyösek lettek saját nőik iránt, és idegenek után vágyódtak. Ezen vágnak azonban nem szerezhettek kielégítést békés úton, mert eredetileg csak erőszakkal lehetett idegen nőt törzse köréből kiragadni.”²

Mindez a házasságkötés legősibb formájaként is számon tartott nőrablás intézményéhez vezetett, mely „a nő idegen néptől, törzsből vagy idegen községből való megszerzését jelentette, amely a nő kizárólagos birtoklásával járt együtt.”³

A nőrablás hazánkban sem volt ismeretlen jelenség. István király ugyan a „házasságnak” e formáját tiltotta, abban az esetben azonban, ha a szülők utóbb áldásukat adták, érvényes házasság keletkezett.

Fontosnak tartom megemlíteni e fejlődéstörténeti állomásnak azon nagy jelentőséggel bíró tulajdonságát, miszerint ez volt az első olyan „házassági” forma, melyben a megszületett gyermeknek lehetősége volt anyja mellett édesapjának megismerésére is. Arra a tényre tekintve pedig, hogy a nőrablás erőszakos voltából kifolyólag e tevékenységre álltában olyan személyek vállalkoztak, akik „erő, bátorság vagy

ravaszság tekintetében kitűnők voltak, s e tulajdonságaiknál fogva társaik közt előkelőbb állást foglaltak el, ennek következtében a gyermekek, kik tőlük származtak, büszkék lehettek származásukra.”⁴

A nőrablás az erőszak uralta időszakok házasságkötési módjaként összegezhető. Látható azonban, hogy mihelyt „békésebb körülmények váltják fel a régi erőszakosságot”⁵, változás figyelhető meg a nőkhöz való viszonyulás tekintetében is. Ekkor került előtérbe a nővétel, mely során a férfi a nőt megvásárolta a családtyai hatalom birtokosától.⁶

Gardízi perzsa történetíró tudósításának köszönhetően ránk maradt forrásokban további utalásokat találunk a nővétel magyar vonatkozásairól: „*Leánykérés alkalmával náluk (a magyaroknál) az a szokás, hogy amikor a leányt megkérlik, vételárat visznek a leány gazdagságával arányban, több vagy kevesebb állatot. Amikor a vételár meghatározására összeülnek, a leány atyja a vőlegény atyját saját házába viszi, és mindent összegyűjt, amije csak van (...) Mindezt egy szőnyegbe göngyöli, és a vőlegény atyjának lovára köti, majd hazaküldi őt. Akkor az mindent elküld neki, amire csak szükség van az előre megállapított vételárhoz: állatot, pénzt, ingóságot, és akkor hazaviszik leányt.*”

Amint ez a fenti leírásból is kitűnik, ekkorra a házasságkötés gyakorlati megvalósulását tekintve nem több egy pusztá adásvételi szerződésnél. Más kérdés ugyanakkor, hogy a vőlegény a családi vagyonszövetség tanából kiindulva semmilyen módon sem rendelkezhet még akkora vagyonnal, amekkora a fentebb Gardízi által is leírt „csereüzlet” lebonyolításhoz szükségeltetik, hiszen a férfiak csak azután szerezhettek saját vagyont, miután családot alapítottak. A valóságban tehát az a megoldás kínálkozott, hogy a házasságkötéskor a leány apja a vételárat, mintegy vagyoni biztosítékul a vőlegénynek visszaadta.⁷

Mai szemmel talán kissé megbotránkoztató lehet annak felismerése, hogy a házassági adásvétel keretében a nőt szinte pusztá

tárgyként kezelték, úgy bánva vele, mintha csak egy négylábú igásállatra, vagy fél kiló kenyérré alkudozna a két apa. Ugyanakkor a történelmi (és így a jogtörténeti tények) sajátosságaiként emelendő ki a nézőpont fontosságának kérdése. Egy adott problémára csak annak megfelelő kontextusban és időszívban való elhelyezését követően van mód hűen reflektálni. Ebből kifolyólag bár a nők „eltárgyasiasítása” valóban idegen lehet számunkra, összehasonlítva a nővételt a nőrablással, vagy akár az azt megelőző teljes nőközösséggel együtt járó kiszolgáltatott helyzettel, szemmel láthatóvá válik a házassági jog fejlődésének magas foka már ezen a ponton is.

Változások a kereszténység megjelenésével

Teljes egészében változtatta meg a házassági jogot, és a házasság intézményét a keresztény házasság megjelenése. A magyar viszonyokra összpontosítva is megfigyelhető, hogy „a nyugati egyház viszonyainak alakulása következtében a házasság kizárólagosan az államegyház hatáskörébe került Magyarországon is.”⁸ Keresztény tanítások szerint „*a házasság a férfi és a nő isteni rendelésen nyugvó legbensőbb egyesülése, amely csak a házasulandó felek kölcsönös megegyezése alapján jöhet létre.*”⁹ Kiemelendő ezen meghatározásban a közös megegyezés hangsúlyozása. A leány beleegyezésével a keresztény tanítások által szabályozott házasságkötés ezzel végérvényesen eltávolodott a korábbi időszakok nőszerzési formáitól.

Kálmán királyunk meglehetősen pontos szabályozással szolgált a házasságok megkötését

„Ami tehát Isten összekötött, azt ember ne válassa szét.” (Márk evangéliuma, 10. fejezet)

illetően, amikor egy törvényében a következőképpen rendelkezett: „*minden házasságkötés az egyház színe előtt, a lelkész jelenlétében, alkalmas tanúk szeme láttára, az eljegyzés foglalóadás valamelyik jelképével és a mind a két fél beleegyezésével történjék, máskülönben az nem házasságnak, hanem paráználkodásnak tartassék.*”

Szintén fontos fordulópontot jelentett az 1215. évi IV. lateráni zsinat, amely első ízben mondta ki a házasságkötési ceremóniát megelőző egyházi kihirdetés kötelezettségét. A kihirdetés a házassági akadályok esetleges felkutatására és napvilágra hozatalára szolgált.

A házasság „útonállói”, avagy mik is lehettek ezek a házassági akadályok?

Elsősorban, és talán legfontosabbként említendő a házasulandó felek életkora. Míg a jegyességhez elegendő volt a hétéves kor elérése, magához a házasságkötéshez magasabb életkor betöltése kívántatott meg. Ennek két oka ismeretes: elsősorban egyfajta nemi érettség szükségeltetett a házassági kötelezettségek teljesítéséhez, másodsorban a házasságkötéssel az esetek jelentősen nagy százalékában együtt járt a gyermekvállalás is, mely ugyancsak megkívánt egy bizonyos fokú szellemi és érzelmi intelligenciát. A fejletlen kor a fiúk esetében 14, míg a leányok esetében 12 éves kor alatt számított, Werbőczy azonban mindkét nem esetében egységesen 12 évnél húzta meg a választóvonalat.

Szintén jelentős szerepe volt annak, hogy „a felek mennyiben voltak megelégedve a közöttük lévő intim kapcsolattal”¹⁰, hiszen e nézeteltérések a „*közösülés 5 éven keresztül történő folyamatos megtagadásától*”¹¹ kezdve egészen a nősztetetlenség, azaz az elhálás lehetetlenségének kinyilvánításáig számos esetben eredményezhették a házasság felbontását. „*Az elhálást gátolhatta valamely harmadik személy boszorkánykodása, bűvös, bájos ténykedései, illetve valamely fél testi fogyatékosága, amely nem tette lehetővé a házassági tartozás teljesítését.*”¹²

A papság nősülésének kérdése ugyancsak a házassági akadályok közé sorolható, sokáig vitatott kérdéskör volt. ismét utalnom kell Kálmán királyra, aki a nős papok esetében engedélyezte feleségük megtartását, de törvényeinek értelmében a házasságkötés előtt pappá lett férfiak esetében nem engedélyezte a nősülést. III. Ince rendelkezéseinek alapján azok a papok, akik nem hagyták el feleségüket, akár minden egyházi jövedelmüket is elveszthették.¹³

A valláskülönbségek házassági akadályként való számbavétele elsőként II. András idejében jelentkezett számottevően. Ekkorra az idegenhitűekkel kötött házasságok már nem annyira jelentették a terjeszkedés lehetőségét a katolikus egyházra nézve, hanem sokkal inkább a hívek elpártolásának veszélyét szították.¹⁴ Ezt követően a vegyes házasságok szigorú megítélése és tilalma a 15. századtól kezdve mutatott csupán némi változást. Jelentős előrelépést III. Károly 1731-es *Carolina Resolútiója* jelentett, amely elismerte a vegyes házasságokat, de megkötésüket a katolikus fél lelkészének hatáskörébe utalta.¹⁵

További akadályokként említhetők meg még a kényszer, a tévedés, a vérrokonság, a méltatlan házasság, a többnejűség valamint a gyilkosság is.

Egy külön út: házasságkötés a bíró előtt

Visszakanyarodva a házassági jog fejlődéséhez, szintén jelentős állomás az I. (Nagy) Lajos királyunk korában meglehetősen gyakori, a bíró előtt megkötött, vagy adott esetben éppen újrakötött házasság. Az ilyen intézkedések alapjául általában az szolgált, hogy miután egy

Házasság a bíró előtt

férfi esetlegesen erőszakot követett el egy nőn, majd ezen ügye miatt bíróság elé került, az ügyet tárgyaló bíró ítéletében a férfit gyakran a sértett feleségül vételére kötelezte. Emellett a bíróságok előtt kötött házasságok között gyakoriak voltak a házasság megismétlését, megerősítését célzó intézkedések is. Ilyen esetekben a férfi egyedüli célja feleségének bíróság elé vitelével mindössze a házassági beleegyezés megismétlése volt.

A kezdet és a vég: a gyűrűtől a bontóperig

Végezetül nem maradt más hátra, minthogy lezárásként keretbe foglaljam az előzőekben kifejtetteket. A továbbiakban két olyan témakört érintek még, melyek a házasság intézményének kezdetétől és lezárásáig szolgálnak.

Az eljegyzés alsó korhatárát a hetedik életév betöltése jelentette. A kánonjog az életkor szabályozása mellett a jegyesektől valódi, komolyan megfontolt, szabadon kinyilvánított beleegyezést várt el, hiszen az eljegyzés az egyházi jog alapján jogilag kötelező erővel bírt, másrészt egyfajta erkölcsi kötelezettségeket rótt a felekre. Fontos azonban megemlíteni, hogy kényszer alkalmazására az ígéret kikényszerítésének érdekében nem volt lehetőség.

Természetesen volt lehetőség az eljegyzéstől való elállásra, így azon jegyesek, akik erről kölcsönösen megegyeztek viszonylagos nehézségek nélkül vehettek búcsút egymástól. Azoknak továbbá, akiket gyermekkorukban akaraton kívül jegyeztek el, felnőtté válva szintén lehetőségük volt elállni e kötelezettségtől.

Az eljegyzéssel szemben szomorúbb hangvételű esemény a házasság felbontása. „*Bár a kánonjog szerint a házasság felbonthatatlan életszövetségnek minősült, a régi magyar jog elismerte a felek kölcsönös beleegyezésén nyugvó elválást.*”¹⁶

Megemlíteném a katolikus egyház szabályozásaiban szerepet kapó ún. ágytól és asztaltól való különélés elrendelése. A feleknek ilyen esetekben „lehetőségük volt arra, hogy a per tartamára ágytól és asztaltól való különélés elrendelését kérjék.”¹⁷ Ilyen esetben szétválásztás történhetett határozott vagy határozatlan időre, mely időtartam alatt az ezen ítélet gyakorlatilag feloldotta a feleket a házassági lelkiismereti kötelezettségek többségének teljesítése alól, melyek alól a kötelező hűség, illetve az újránházasodás tilalma kivételt képeztek.

Ahogy az a fentiekben írottakból is kitűnik, a magyar jogrendszer már 1848 előtt is széleskörűen szabályozta a házasságkötést.

Egy kicsit elvonatkoztatva a téma jogtörténeti vonatkozásaitól, inkább jelenünkre vonatkoztatva, egy, a házasságok visszaszorulását, a gyermekvállalások kitolódását mutató tendencia látszik kibontakozni. Ezzel szemben, vagy talán éppenséggel pontosan ennek kapcsán azonban e terület a mai napig a legtöbbet kutatott jogterületek egyike. Mint oly sok minden másban, itt sem találjuk magunkat messze a jogtörténettől, hiszen századunk családjogi szabályozásában is megtalálhatóak a jogtörténeti gyökerek

Jegyzetek és hivatkozások

¹ CSIKY Ottó – FILÓ Erika: Magyar családjog. Budapest, 2001, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó. 40. o.

² ROSZNER Ervin: Régi magyar házassági jog. Budapest, 1887, Franklin Társulat. 2. o.

³ MEZEY Barna (szerk.): Magyar jogtörténet. Budapest, 2007, Osiris Kiadó. 142. o.

⁴ ROSZNER Ervin: Régi magyar házassági jog. Budapest, 1887. 3. o.

⁵ ROSZNER 1887, i.m. 4. o.

⁶ MEZEY 2007, i.m. 143. o.

⁷ MEZEY 2007, i.m. 143. o.

⁸ HERGER Csabáné: A nővételtől az állami anyakönyvvezetőig. Budapest-Pécs, 2006, Dialóg Campus Kiadó. 75. o.

⁹ MEZEY 2007, i.m. 144. o.

¹⁰ CSIKY-FILÓ 2001, i.m. 210. o.

¹¹ BML VII/2b II/1912/751 6538P/1913 sz. (e következményt elsősorban a 20. századtól ól kezdve láthatjuk a forrásokban)

¹² MEZEY 2007, i.m. 146. o.

¹³ MEZEY 2007, i.m. 147. o.

¹⁴ ROSZNER 1887, i.m. 282. o.

¹⁵ MEZEY 2007, i.m. 148. o.

¹⁶ MEZEY 2007, i.m. 148. o.

¹⁷ HERGER 2006, i.m. 188.o.

A II. világháború egyes alkotmány- és jogtörténeti vonatkozásai – Széljegyzetek

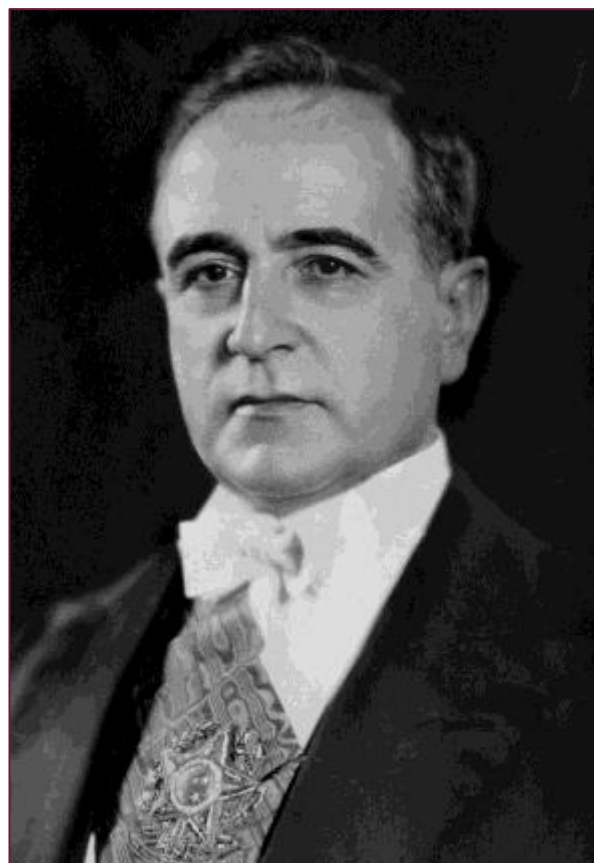
Írta: BOROS ÁRPÁD

A Földet lángba borító 6 év története megannyi híres (hírhedt) esemény, helyszín, személy stb. szövevényes láncolata. Ezeket és a történelmi személyiségeket a nagyvilág már részletesen megismerhette, úgy is mondhatnánk, hogy a „történelem törzsszövegéhez” tartoznak. A korszak ugyanakkor bővelkedik – a hazai vagy épp a külföldi szakirodalomban – még alig tárgyalt részletekben, melyek noha nem feltétlenül bírtak sorsfordító jelleggel, de érdekes magyarázatként szolgálhatnak a főbb eseményekhez – akárcsak a széljegyzetek egy könyv főszerzőjéhez. A II. világháborúról szóló cikksorozat jelen része két ilyen – igaz, egymástól teljesen független – történetbe kíván betekintést adni az olvasónak.

A „hatodik óriás”

A II. világháború történetírása kevésbé foglalkozik azzal a ténnyel, hogy a „*Brit Birodalom és Nemzetközössége*”¹, az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjetunió, Franciaország és – az ugyan a japánok ellen „egységes”, mégis politikailag megosztott² – Kína szövetségéhez egy „hatodik óriás” is csatlakozott, hogy a tengelyhatalmak ellen háborúba menjen. A szóban forgó ország nem más, mint Dél-Amerika földrajzilag legnagyobbja: Brazília. E „téma” „hanyagoltsága” nem alaptalan, hisz a vezető szövetséges hatalmakhoz képest a vizsgálódásunk középpontjába helyezett állam jóval csekélyebb mértékű szerepet vállalt a küzdelmekben mind emberi, mind anyagi, mind katonai értelemben. Ennek ellenére éljünk a történelmi szállóigével, miszerint „*Párizs – ezúttal Rio de Janeiro*³ – *megér egy misét!*”, s tekintsünk át a háborút megelőző és alatti brazil politikán.

Brazília, mely államformáját tekintve köztársaság – kormányformáját tekintve pedig

Getúlio Vargas 1930-ban, elnöksége első évében

prezidenciaális rendszerű – volt 1889/1891 óta, az 1920-as években ingatag belpolitikai lábakon állt. Az országot időről időre visszatérő, kisebb-nagyobb horderejű – bár sikertelen – katonai felkelések terhelték; kiéleződtek az egyes vezető társadalmi csoportok politikai ellentétei, s akkor még nem is említettük a gazdaság problémáit: jelentős volt az államadósság, aggasztó árfolyamesések következtek be, ráadásul az évtized végén beköszöntött a nagy gazdasági világválság, mely drasztikusan érintette az ország húzóágazatát, a kávégazdaságot.⁴ Ily körülmények között került sor az 1930-as elnökválasztásokra, melyre aktív kampánnyal készült a – jogi egyetemét végzett, s korábban ügyészként is dolgozó, immár politikussá és köztársasági elnökjelöltté avanszált – Getúlio Vargas vezetete,

rendkívül sokszínű bázissal bíró Liberális Szövetség. A „párt” a márciusi választásokat ugyan elveszítette, de azt – nem feltétlenül alaptalanul – elcsaltnak minősítette.⁵ E „vád” megalapozottsága vitatható, az ugyanakkor semmiképp, hogy a hadsereg soraiban a Vargas vezette erő már jóval népszerűbb volt, mint a kormányzó politikai vezetése. Ez a lehetőséget adott a cselekvésre: 1930. október 3-án felkelés robbant ki 3 (tag)államban is, melyet – a fentiekkel szemben – a kormányzat már nem tudott leverni. Az utóbb 1930-as forradalomnak nevezett esemény így sikerrel zárult: október 24-én az államfőt lemondatták, majd egy átmeneti katonai junta alakult, mely azonban végül átadta a hatalmat Vargas-nak – akit november 3-án be is iktattak a köztársasági elnöki tisztségbe.⁶ Ez *„az első köztársaság végét, s egyben egy új, [15 évig tartó] akkor még kevésbé meghatározható korszak kezdetét jelentette.”*⁷

A történészek Vargas „regnálásának” korszakát mára jól behatárolható szakaszokra bontják: az ideiglenes kormány időszaka (1934-ig, az új alkotmány megszületéséig), az 1934-es alkotmány (1934-1937) és a nyílt diktatúra, vagyis az „Új Állam” időszaka (1937-1945).⁸ „Többekévé” mindháromról – de az 1937 utáni berendezkedésről mindenképp – elmondható, hogy egyik sem felel meg azoknak a jól ismert kritériumoknak, amivel a valódi demokráciák rendelkeznek. Ugyanakkor némileg téves lenne azt állítanunk, hogy Vargas egy kimondott fasiszta típusú államot hozott volna létre (lásd a 11. hivatkozást is) – aminek a későbbi háborús szereplés szempontjából nagy jelentősége van. A korszak ennél sokkal árnyaltabb képet mutat mind az államtörténetet, mind az egyes szakpolitikákat tekintve.⁹ Alkotmánytörténeti szempontból összefoglalóan megjegyzendő, hogy az ideiglenes kormány szűk 4 évében lényegében Vargas elnök kezében összpontosult a végrehajtói és a törvényhozó hatalom, viszont 1933-ban alkotmányozó nemzetgyűlést választottak, s a megalkotott, 1934 júliusában kihirdetett alkotmány a német weimari alkotmány erőteljes hatását érzékeltetette. (A „befolyás” különösen az

1934-es brazil alkotmány polgári és politikai alapjogokat deklaráló, valamint szociális rendelkezéseiről fedezhető fel).¹⁰ 1937 novemberében azonban, feltehetőleg a leendő 1938-as választásoktól tartva, Vargas a katonai rendőrséggel saját alkotmányos rendszerét megpuccsolta – gyakorlatilag 1 nap alatt. Ezáltal Brazília a következő 8 évben – noha nevében „új” állam lett – a hatalomgyakorlás eszközeit és módszereit tekintve visszatért az 1934 előtti évekhez: a törvényhozó testületet újból feloszlatták, s Vargas személyes hatalma lett a meghatározó tényező egy, immár sokkal hatékonyabb szervezettel bíró, autoriter kormányzat élén.¹¹

Az „Új Állam” idején tört ki a II. világháború. A világpolitika alakulása természetesen már 1939 szeptembere előtt is érezte hatását Brazíliában – méghozzá két aspektusban. Egyrészt gazdasági szempontból, hisz az Európában igen expanzív gazdaságpolitikát folytató hitleri Németország Dél-Amerikában is kereste a lehetőséget – Brazíliában olyannyira élt is vele, hogy 1938 elejére az USA-nak már az elsőszámú gazdasági riválisává vált.¹² Másrészt nem elhanyagolhatóak az ideológiai-politikai behatások, hisz a világ más országaiban tapasztalható tendenciának megfelelően Brazíliában is megjelentek a szélsőbal- és szélsőjobboldali eszmék. Már 1922-ben megalakult a – magát a Kominternnek alárendelő – Brazil Kommunista Párt, az 1930-as években pedig feltűnt egy, magát integralistának nevező mozgalom (a portugál rövidítése: AIB), mely elgondolásainak többségét tekintve a hitleri dogmákhoz volt hasonlatos.¹³ Ezek – akárcsak a ’20-as évekbeli németországi megfelelőik – egymással nem egyszer össze is csaptak, s a Vargas-i hatalomnak is gondot okoztak.¹⁴

Nem tévedünk, ha azt állítjuk, hogy Brazília későbbi háborúbéli szereplését végső soron a kormányzatnak e szervezetekkel – főleg az integralistákkal – való viszonya határozta meg. Habár Vargas külpolitikája az 1930-as évek előrehaladtával egyre inkább közeledett Németországhoz és Olaszországhoz – elég a

gazdasági partnerségre, az 1937. novemberi államcsíny berlini és római örömteli fogadtatására, vagy arra a tényre gondolnunk, hogy Vargas egyik legfőbb bizalmasa s jobbkeze, a német származású Filinto Müller rendőrfőnök személyes levelezésben állt a *Reich* számos magas rangú hivatalnokával¹⁵. Ez az irány azonban végül megdőlt. 1938-ban ugyanis Vargas leszámolt az integralistákkal – is –, akikben az utolsó belpolitikai ellenlábását látta, ráadásul ennek során egy német ügynököt is letartóztattak. Mindez éles politikai összetűzéshez vezetett Németországgal.¹⁶ A kölcsönös bizalom eme megrendülése adott lehetőséget arra, hogy Brazília a II. világháború első három évében az – a pánamerikanizmus eszméit újból egyre erőteljesebben hangoztató – Egyesült Államok felé közelítsen, s 1941 decembere után egyértelműen elhelyezze magát a lángba borult világban, méghozzá a szövetségesek oldalán.¹⁷

A háború ténylegesen először 1942-ben érintette az országot. A Pearl Harbor után az USA-val nyíltan szolidaritást vállaló Vargas-i Brazília már 1942. január 28-án megszakította a diplomáciai kapcsolatait a tengelyhatalmakkal¹⁸ – szemben a kontinens másik kulcsállamával, Argentínával, mely még 1944 kezdetén is fenntartotta azt¹⁹ –, majd azután, hogy német tengeralattjárók ugyanezen év augusztusában 3 nap alatt 5 brazil lobogós hajót is elsüllyesztettek, 1942. augusztus 22-én hadat üzent Németországnak és Olaszországnak.²⁰ Brazília katonai szerepet – eltekintve haditengerészetének az atlanti-óceáni küzdelemben való közreműködésétől²¹ – 1944-től fog játszani, amikor önszántából, s nem amerikai befolyásra csapatokat küld a szövetséges erők megsegítésére Olaszországba.²² Az alábbiakban röviden szólunk még eme, Brazil Expedíciós Haderő (portugál rövidítéssel: FEB)-nek nevezett hadseregről.

Brazília egyetlen dél-amerikai államként küldött csapatokat az európai hadszíntérre – egy kisebb hadtestnek megfelelő, kb. 25 ezer főből álló egységet 1944. június 30-án. A haderőt 1944 második felében vetették be először, méghozzá Olaszországban, ahol egészen 1945 májusáig vett

A korábban Magyarországon is harcoló Otto Fretter-Pico német vezérőrnagy megadja magát a brazil erőknek, 1945. április vége

részt harcokban.²³ Csak pár helyszínt említve, ahol a brazilok bátorságukról tettek tanúbizonytságot: a *Gotenstellung* nevű német védelmi vonalon elhelyezkedő Barga városa, valamint Montese és a Monte Castello – az utóbbinál majdnem 3 hónapig tartó küzdelemben 143 brazil katona vesztette életét.²⁴ 1944-1945-ben összesen kb. 450 brazil katona esett el²⁵, de áldozatuk nem volt hiábavaló. A „hatodik óriásra” ugyanis a BEF itáliai szereplése három kedvező hatással is járt: kivehette részét a végső győzelemből – a Pó völgyében vívott Collecchio-i, vagy Fornovo-i csatában 1945. április végén Otto Fretter-Pico német vezérőrnagy és kb. 15 ezer német és olasz katonája a brazil csapatoknak adta meg magát²⁶ –, s az ország nagy presztízzsel bíró helyet foglalhatott el az ENSZ alapítói között. S mindezeket túl a győzelem hozzájárult az államban demokratizálódási folyamatának felgyorsulásához, mely 1945 végén be is teljesedett.²⁷ A II. világháború, majd Vargas rendszerének vége reményekkel teli időt hozott Brazíliába.

Fedőneve: Jerikó

A II. világháború legbravúrosabb katonai akciói közé sorolható *Jerikó* hadművelet az emberiség történetének első városáról kapta a nevét – nem véletlenül. Akárcsak az ősi település pusztulásában, a nyugati szövetségesek ezen 1944-es hadműveletében is – szó szerint – falak ledőlése játszotta a kulcsszerepet. Helyesebb azonban az utóbbi esetében falak „ledöntéséről” beszélni,²⁸ hisz a művelet lényegében egy – addig a hadtörténetben nem látott módon végrehajtott – légitámadás volt, melyet a németek használt

Amiens-i büntetés-végrehajtási intézet ellen intéztek. Mielőtt azonban a részletekbe bocsátkoznánk, lássuk előbb röviden az előzményeket!

A német megszállással küzdő francia ellenállás már 1941-ben megkezdte tényleges működését,²⁹ s a háború előrehaladtával egyre erőteljesebben érezte fennállását. A különböző szerveződések tevékenysége kezdetben „csak” illegális sajtótermékek nyomtatásában és terjesztésében fejeződött ki, ami 1943-ra átfordult országszerte véghezvitt – különösen vasúti – szabotázsokba.³⁰ A megszálló német hatalom részéről ezek nem maradhattak válasz nélkül. Ennek keretében nőtt a letartóztatott ellenállók bebörtönzésének száma,³¹ ami – s nemcsak napjaink jogfelfogásának tükrében – legalábbis meghökkentő, s több kérdést is felvet.³² Ez a tendencia fokozottan érvényesült az észak-franciaországi okkupált területeken, így Amiens vidékén is: 1943-ban a város körzetében a francia ellenállási mozgalom sok tagja került a németek kezére s ezúton az Amiens-i börtönbe.³³

Adódik a kérdés, miért volt fontos mindez a – különösen a kivitelező brit – szövetségesek számára? Mit kívántak a Jerikó fedőnevű hadművelettel elérni? Ez brit s francia történészek között ma is vita tárgyát képezi. Logikusnak tűnhet pusztán a „szöktetés” szándéka – azaz ha a bombázással a börtön épületének legalább

megrongálását sikerül elérni, a fogvatartottaknak lehetősége nyílna a menekülésre –, de van olyan álláspont is, amely ezt, s ezzel az egész akciót egy ennél átfogóbb „terv” részeként kezeli. Mégpedig a már szervezés alatt álló normandiai partraszállás részeként.³⁴ Nem zárhatjuk ki teljesen ezt a nézetet, főleg ha arra gondolunk, hogy a francia ellenállásnak a nyugati szövetségesek hadvezetése komoly szerepet szánt az *Overlord* hadműveletben. Szükség volt ugyanis rájuk, hogy információkat szolgáltatassanak; a német hírközlés, illetve úthálózat ellen szabotázsokat hajtsanak végre, s hogy akadályozzák az így már amúgy is hátráltatott, esetleges normandiai német ellentámadást.³⁵ Ebből az aspektusból nézve tehát Amiens „foglyai”, minthogy mindebben kellő tapasztalattal bírtak, valóban értékes személynek számítottak, s kiszabadulásuk legalábbis kívánatos volt.³⁶

A szökési alkalom megteremtése mellett – ami végső soron mégiscsak a hadművelet sikerének záloga volt – azonban van egy másik, még homályosabb részlet is a „történetet” illetően. Talán meglepő, de ma sem teljesen egyértelmű, ki rendelte el – vagy „meg” – pontosan a brit légierőtől a küldetést? A vita úgy foglalható össze, hogy az események utáni híresztelések, s később London és a Brit Királyi Légierő hivatalos álláspontja szerint is a francia ellenállás kérte az akciót, megelőzendő bebörtönzött társaik kivégzését.³⁷ A kutatók többsége, köztük a francia

történész, Jean-Pierre Ducellier a francia „kérés” megtörténtét cáfolja, és sokkal valószínűbbnek tartja, hogy a brit titkosszolgálati szervek, a SOE és a SIS – utóbbi közismertebb nevén *M16* –³⁸, álltak a háttérben, akik az előbbit mint egy fedőtörténetet kívánták a köztudatba dobni.³⁹

Köznapi fordulattal élve, „bárhogy is történt”, 1944 elején megkezdődött az előkészítés. A művelet kiötlőiben, tervezőiben talán ekkor még nem tudatosult az, hogy utóbb a küldetésre a hadtörténészek úgy fognak tekinteni, mint a történelem

A hadművelet irányítója, Charles Pickard repülőezredes (középen) néhány tisztársával 1943-ban

első precíziós légitámadására.⁴⁰ Az ugyanakkor világos volt, hogy a börtönre és a hozzá tartozó épületekre mért találatoknak rendkívül pontosnak kell lenniük – ez a „nélkülözhetetlen áldozatok” számának csökkentésében komoly jelentőséggel bírt. Nyilvánvaló volt ugyanis – amiért később kritika is érte a briteket –, hogy a támadás nemcsak a németektől, de francia foglyaiktól is életáldozatot fog követelni.⁴¹ Ezt minél inkább elkerülendő, a főfeladatra⁴² megfelelő képességekkel rendelkező pilótákra és repülőgép-típusokra volt szükség. Épp ezért a II. világháború egyik legsokoldalúbb repülőgépét, a brit gyártmányú – kétmotoros, de igen fürge⁴³ – *de Havilland Mosquito*-kat választottak ki a precíziós bombázásra; parancsnoknak pedig a háborús Anglia egyik ünnepelt „sztárját”, Percy Charles Pickard repülőezredes tette meg.⁴⁴ A feltételek tehát adottak voltak, s hozzá a terv is elkészült. Eszerint 1944. február 18-án, déli tizenkét óra környékén érnék el a Mosquito-k az Amiens-i börtönt, mikor az ott állomásozó német katonák legtöbbje ebédhez készül. Ez fontos volt, mert így az őrk a földi reagálásra a legkevésbé készek – sőt, a kantine bombázásával a legtöbbjük ekkor ott „ártalmatlanítható” lenne. A megfelelő időpont már csak azért is különös jelentőséggel bírt a brit repülőeszközöknek, mert a terv szerint – egyébként már a felszállástól kezdve, végig a La Manche-csatorna felett egészen Amiens-ig – rendkívül alacsonyan kellett szállniuk, s így a földi léghátrítás tüze komolyan veszélyeztetné a sikerüket. Másrészt, a földközeli repülés nemcsak biztosítaná a német radarvédelem kijátszását, de a legpontosabb találatokat is lehetővé tenné.⁴⁵ Az alacsony repülési magasság – amely miatt még az is szükségessé vált, hogy a bombákat késleltetett robbanási időre állítsák – ráadásul a város felett már alig jelentene 15 métert, amin repülni még egy „pehelysúlyú” közelfelderítő gépnek is nagy kihívás lenne, nemhogy egy kb. 8 tonnás⁴⁶ bombázónak! Mindezek alapján nem meglepő, hogy az akcióban részt vevő pilóták egyike később így nyilatkozott: „[akkor] azt gondoltam, ez [a hadművelet] valamilyen gyakorlat vagy valamilyen otromba vicc volt.”⁴⁷

Eljött az akció napja, 1944. február 18-a, de az nem indult kecsesgöten: az időjárási viszonyok aznap Dél-Anglia és Észak-Franciaország felett is rosszak voltak. (Feltehetően ez vezetett ahhoz, hogy 4 Mosquito a köteléktől leszakadt, s már alig az indulás után visszafordult).⁴⁸ Azonban ezen, s a veszteségeken kívül a britek a fent írtak szerint hajtották végre a küldetést: az eltervezett időpontok, a német kijátszása és meglepése, s végső soron a találatok is a „papírnak megfelelően” alakultak⁴⁹ – ami ezúttal szükségtelenné teszi az esemény további részletezését. A (taktikai) sikernek köszönhetően a kb. 700 fogvatartottból 250-en megszöktek, ugyanakkor a bombázásban kb. 100 rab lelte halálát, 74-en sebesültek meg, ráadásul a szökevények kétharmadát a németek rövid időn belül újra elfogták.⁵⁰ A nap a britek számára sem maradt veszteség nélkül: noha az elvesztett repülőgépek száma (5) az akció veszélyességéhez mérten nem volt túl magas, egy azonban annál fájóbb volt: a parancsnok, Pickard ezredes Mosquito-ját két, fejvesztve riadóztatott Focke-Wulf Fw 190-es német vadászgép megtalálta, s lelőtte. A repülőgép 2 fős személyzete hősi halált halt.⁵¹

Noha az aznap hazatérő brit pilóták tehát nem lehettek önfeldek, összességében elmondhatjuk róluk, hogy tettük történelmi jelentőségű. Hatást gyakorolt (gyakorolhatott) ugyanis épp úgy a háború további menetére, mint napjaink hadviselésére. A *Jerikó* hadművelet normandiai partraszállással való kapcsolatát – annak lehetőségét – már kifejtettem, az utóbbihoz viszont érdemes egy fontos gondolatot fűznünk. Ha megfigyeljük a hadművelet vonásait, megláthatjuk azokat, melyek a légi hadviselés egyes későbbi elméleteinek fő tanait képezik: precíziós légi műveletek, fegyverrendszerek, s azok nagy találati pontossága, amelyek megkérdőjelezték az eszközök tömeges alkalmazását.⁵² (Ami viszont épp a II. világháború tipikus, de mint látjuk, nem kizárólagos jellemzője volt).⁵³ Némi egyszerűsítéssel élve ezt úgy is mondhatnánk, a jó minőség – melyet esetünkben a pilóták és repülőgépek képeztek – néha több, mint

a puszta mennyiség... talán ezzel az üzenettel írhatja be magát a *Jerikó* hadművelet a történelemkönyvekbe.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ Ezt a kifejezést Winston Churchill használta a brit parlament alsóházában 1940. június 18-án elhangzott, azóta elhíresült beszédében. Vö.: HASTINGS, Max: *Fegyverben a világ*. Budapest, 2012, Gabo Könyvkiadó. 119-120.o.

² Vö.: ILLÉS Andrea - KARÁDI Ilona (szerk.): *A második világháború krónikája*. Budapest, 1999, Magyar Könyvklub. 64.o.

³ Rio de Janeiro 1960-ig volt Brazília fővárosa. FITZGIBBON, Russell H.: *Brazil - A chronology and fact book 1488-1973*. Dobbs Ferry, New York, 1974, Oceana Publications Inc. p. 32.

⁴ Vö.: FAUSTO, Boris: *Brazília rövid története*. Budapest, 2011, Equinter Kiadó. 149-151., 183-184., ill. 188-191.o.; FITZGIBBON, Russell H.: *Brazil - A chronology and fact book 1488-1973*. Dobbs Ferry, New York, 1974, Oceana Publications Inc. p. 27; SZABÓ Pál: *Brazília*. Budapest, 1956, Szikra Kiadó. 57-58.o. E legutóbbi forrásról meg kívánom jegyezni, hogy a hangvételét és a brazil történelmi események magyarázatát tekintve – a mű írásának idejét figyelembe véve nem meglepő módon – igencsak szocialista szemléletű, ugyanakkor a szerző dátum- és gazdasági tényadatokat a valóságnak megfelelően közöl.

⁵ FAUSTO 2011, i.m. 190-191., 193. ill. 197.o.; SZABÓ 1956, i.m. 58-59.o.

⁶ BURNS, Edward Bradford: *A History of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. p. 289-290

⁷ FAUSTO 2011, i.m. 193.o.

⁸ Ne számítsuk e korszakhoz Varga 1951 és 1954 közötti, már a második köztársaság idején betöltött elnökségét. cf. BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. p. 290

⁹ Az 1930 utáni munkaügyi politikában tett állami lépések például erőteljes hasonlóságot mutatnak a Mussolini-i Olaszország korporációs rendszerével, ezzel szemben az oktatás területén – noha nem nélkülözte az autoriter szellemiséget – a Vargas-i politika mindvégig kifejezetten tartózkodott egy fasiszta doktrína, netán egy „totális kultúra” bevezetésétől. Vö.: FAUSTO 2011, i.m. 199-201.o.

¹⁰ FAUSTO 2011, i.m. 198. ill. 206-207.o.

¹¹ Az 1937 utáni Vargas-i rendszer már nem riadt vissza például deportálásoktól, politikai foglyok kínzásától, s ítélet nélküli bebörtönzésektől sem. Ez talán annak is köszönhető, hogy a '30-as évek végén a Vargas-i ideológia is felvesz bizonyos fasiszta gondolatokat. Egy kortárs újságíró végső soron ezt írta *New York Times*-nak készített leírásában: „*ez az új alkotmány [az „Új Állam” 1937-es alkotmánya] valamelyest fasiszta államot hoz létre, de nem teljesen. Ez demokratikusabb, mint a fasiszmus. Ez tulajdonképpen nacionalista.*” BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. pp. 296-298; FAUSTO 2011, i.m. 207. ill. 214-216.o.; SZABÓ 1956, i.m. 59.o.; LEVINE, Robert M.: *Historical Dictionary of Brazil*. Metuchen, London, 1979, The Scarecrow Press Inc. p. 217 A Vargas-i nézetekről és az „Új Állam” ideológiájáról részletesen lehet olvasni itt: BURNS, Edward Bradford: *A*

documentary history of Brazil. New York, 1966, A.A.Knopf. pp. 346-352

¹² Vö.: SZABÓ 1956, i.m. 60.o.; cf. BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. p. 298

¹³ Vö.: FAUSTO 2011, i.m. 182., ill. 207-208.o.

¹⁴ Elsősorban a brazil kommunisták, akik 1935 novemberében baloldali nézetű katonatisztekkel puccsot kíséreltek meg Vargas és kormánya ellen, mely azonban a vártakkal ellentétben – a Kommintern funkcionáriusokat is küldött a szervezés előmozdítása érdekében – gyorsan elbukott. Vö.: FAUSTO 2011, i.m. 210-212.o.; FITZGIBBON, Russell H.: *Brazil - A chronology and fact book 1488-1973*. Dobbs Ferry, New York, 1974, Oceana Publications Inc. p. 28

¹⁵ FAUSTO 2011, i.m. 225.o.; LEVINE, Robert M.: *Historical Dictionary of Brazil*. Metuchen, London, 1979, The Scarecrow Press Inc. p. 144

¹⁶ Rádadásul Németország Rio-i nagykövétét, Karl Ritter-t *persona non grata*-nak nyilvánították, s el is kellett hagynia az országot. FAUSTO 2011, i.m. 225-226.o.; FORSTER, Nicolas: *Brasilien am Vorabend des Zweiten Weltkrieges*. Vienna, 2010, University of Vienna. p. 174

¹⁷ FAUSTO 2011, i.m. 226.o. Nem jelentette ez ugyanakkor, hogy Vargas ne keresett volna érdekérvényesítési lehetőséget. Benjamin Sumner Welles, az USA külügyminiszter-helyettese, aki tárgyalások végett 1942 elején Rio-ban járt, az alábbi üzente kormányának. „[Beszélgetésük alkalmával Vargas elnök] *azt is hozzátette, hogy nyilvánvalóan Brazíliát nem lehet egy kis közép-amerikai hatalomnak tekinteni, amely megelégszik [megelégedne] csupán a területén tartózkodó amerikai csapatokkal; hanem az USA-nak Brazíliára barátként, s szövetségesként kell tekintenie; a kölcsönbérleti törvény [Lend-Lease Act, 1941.] értelmében Brazília pedig jogosult arra, hogy repülőgépeket, harckocsikat és tengerparti tüzérségi eszközöket kapjon.*” Saját fordítás. FITZGIBBON, Russell H.: *Brazil - A chronology and fact book 1488-1973*. Dobbs Ferry, New York, 1974, Oceana Publications Inc. p. 116

¹⁸ BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. pp. 298-299

¹⁹ Szemben Brazíliával, Argentína még 1944-ben is szimpatizált Németországgal. A háború alakulását látva 1944 januárjában ugyan a Pedro Pablo Ramírez vezette állam is megszakította a diplomáciai kapcsolatokat Berlinnel, de egyes német-barát katonatisztek sikeres februári államcsínye után mégis fennmaradt a „barátságos magatartás” a Németország irányában. Emiatt Washington ez év nyarán közleményében Argentínát a nyugati világ egyetlen olyan országának nyilvánította, amely „*alássa a Német Birodalom ellen folytatott harcot.*” Ez nem is volt alaptalan, ha figyelembe vesszük, hogy Buenos Aires lényegében a dél-amerikai német hírszerzés központja volt. ILLÉS - KARÁDI (szerk.) 1999, i.m. 319. ill. 346.o.

²⁰ FITZGIBBON, Russell H.: *Brazil - A chronology and fact book 1488-1973*. Dobbs Ferry, New York, 1974, Oceana Publications Inc. p. 29

- ²¹ cf. e.g. ROHWER, Jürgen: *Axis Submarine Successes of World War Two - German, Italian and Japanese Submarine Successes in World War II, 1939-1945*. London, 1999, Greenhill Books. p. 183
- ²² Vö.: SZABÓ 1956, i.m. 61-62.o. és FAUSTO 2011, i.m. 227.o.
- ²³ BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. pp. 299
- ²⁴ EDWARDS, Paul M.: *Between the Lines of World War II: Twenty-One Remarkable People and Events*. Jefferson, North Carolina, 2010, McFarland & Co. Inc. p. 89; DONATO, Hernâni: *Dicionário das Batalhas Brasileiras*. São Paulo, 1996, IBRASA. p. 366-367
- ²⁵ BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. p. 299
- ²⁶ DONATO, Hernâni: *Dicionário das Batalhas Brasileiras*. São Paulo, 1996, IBRASA. p. 256, 291
- ²⁷ cf. BURNS, Edward Bradford: *A history of Brazil*. New York - London, 1970, Columbia University Press. p. 299; FAUSTO 2011, i.m. 227-231.o.
- ²⁸ Jerikó pusztulását ugyanis végső soron falak ledőlése, s nem lerombolása okozta. A bibliai hagyomány szerint Jerikót az izraelita törzsek vándorlása pusztította el azután, hogy „*leszakad[t] a város kőfala magától*” – Józsué könyve 6. fejezet 5. vers. Noha a Biblia e fejezete mégiscsak Józsué kürtjeinek harsogásával indokolja a falak ledőlését, az mégsem katonai művelet eredményeképp történt ledöntés. Hogy ez nem történt meg, azt tudományosan modern régészeti kutatások támasztják alá. Vö.: TÓTH Kálmán: *A régészet és a Biblia*. Budapest, 1997, Kálvin Kiadó. 137-138.o.
- ²⁹ DURAND, Yves: *Franciaország a II. világháborúban*. Kozármisleny, 2008, Imedias Kiadó. 142.o.
- ³⁰ Vö.: Uo.; ILLÉS - KARÁDI (szerk.) 1999, i.m. 252.o.
- ³¹ Vö.: DURAND 2008, i.m. 177-178.o.
- ³² A nemzetközi jog álláspontja ma – *a hadifoglyokkal való bánásmódra vonatkozóan Genfben, 1949. augusztus 12-én kelt egyezmény*, azaz – a III. genfi egyezményrel összhangban az, hogy a *kombattánsok*, vagyis a *harcosok* (elsősorban a katonák) elfogásuk esetén hadifogoly-státuszra jogosultak, ami „*egyrészt kizárja a [foglyul ejtett „katoná”] jogszerű harci cselekmény[é]ért való büntetethez való jogot, másrészt pedig jogi korlátok közé szorítja fogva tartását is. A hadifogoly személyi szabadságának korlátozása nem [nem lehet] büntetés.*” Nem vonatkozik azonban e védelem a *kombattáns* státuszon kívül eső, fegyvert fogó *civilekre*, még akkor sem, ha egyébként a hadviselés szabályainak megfelelő magatartást tanúsítottak – az ilyen magatartást tanúsító civilek cselekményeit tehát kezelheti büncselekményként az elfogó állam. Kende Tamás - Nagy Boldizsár - Sonnevend Pál - Valki László (szerk.): *Nemzetközi jog*. Budapest, 2014, Wolters Kluwer Kft. 803-804.o. A lényegüket tekintve ugyanezekre a gondolatokra juthatunk akkor is, ha a *hadrakelt seregek sebesültjei és betegei helyzetének javítása és a hadifoglyokkal való bánásmód tárgyában Genfben 1929. évi július hó 27. napján kelt egyezmények* szövegét – különösen, ha a 45., 46. és 81. cikkét – vizsgáljuk! (Az 1929-es egyezményeket egyébként hazánkban az 1936. évi XXX. törvény cikk hirdette ki – forrás: <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=8021#ljb0ida813> letöltés ideje: 2017. 02. 07.). Álláspontom szerint tehát a fenti gondolatok – legalább részben – már ismertek voltak a II. világháború idején is. A kérdés mindezek után az: vajon jogszerűen zárták-e a németek börtönbe az elfogott francia ellenállókat? Amennyiben azok a nemzetközi jog szerint nem minősültek – mai kifejezéssel élve – *kombattánsnak*, akkor még azt is mondhatnánk, hogy igen. Azonban ez a minősítés és következtetés nem igazán állja, állta volna meg a helyét. Ugyanakkor fontos megjegyezni, hogy a valóságban a németek nem a *kombattáns-civil* megkülönböztetés, hanem a francia kormányelismerés kérdésében foglalt álláspontjuk alapján tagadták meg – a háború után egyébként a nemzetközi jogba ütközőnek minősített módon – a genfi egyezmények (így pl. a börtönbe zárás, s egyéb büntetések *tilalmának*) alkalmazását a francia ellenállókra vonatkozóan. Vö.: Kende - Nagy - Sonnevend - Valki (szerk.) 2014, i.m. 135-136.o.
- ³³ 1944 elejére a fogvatartottak száma több százak nagyságrendű volt. cf. BBC Television. (Producer). (2011). *Operation Jericho* [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HALaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.)
- ³⁴ TRUEMAN, Chris: *Operation Jericho*. <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/resistance-movements/operation-jericho/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- ³⁵ DURAND 2008, i.m. 195.o.
- ³⁶ cf. TRUEMAN, Chris: *Operation Jericho*. <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/resistance-movements/operation-jericho/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- ³⁷ cf. BBC Television. (Producer). (2011). *Operation Jericho* [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HALaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.)
- ³⁸ A SOE a *Special Operations Executive* („Speciális Hadműveletek Parancsnoksága”, vagy más fordításokban „Különleges Műveletek Végrehajtó Szerve”) rövidítése, mely a II. világháborúban tevékenykedő brit hírszerző szerv volt, szemben az elődintézményét tekintve jóval korábban alapított, de ma is létező SIS (*Secret Intelligence Service*)-el. Vö.: RÁZSÓ Gyula: *Hírszerző szolgálatok a II. világháborúban*. In: *História*, 1985/4. 12-14.o.
- ³⁹ TRUEMAN, Chris: *Operation Jericho*. <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/resistance-movements/operation-jericho/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.) Ducellier szerint a britek háború utáni hírszerzése egyenesen „*szemenszedett hazugság*” volt. (saját fordítás) – Uo.
- ⁴⁰ TRUEMAN, Chris: *Operation Jericho*. <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/resistance-movements/operation-jericho/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- ⁴¹ cf. BBC Television. (Producer). (2011). *Operation Jericho* [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HALaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.)
- ⁴² Értem ez alatt magát a bombázást, mert a vizsgált támadásnak is volt egy, a légi hadviselésben 1944-re már jól ismert „járulékos” feladat is: nevezetesen a vadászkíséret, melyre ezúttal a RAF két légi századából Hawker Typhoon típusú vadászbombázókat szántak. cf. FRANKS, Norman L. R.: *Royal Air Force Fighter Command Losses of the Second World War: Volume 3. Operational Losses: Aircraft and Crews 1944-1945 (Incorporating Air Defence Great Britain and 2nd TAF)*. Hersham, Surrey, 2000, Midland Publishing. p. 20.

- ⁴³ GRANT, R. G.: A repülés évszázada. Budapest, 2003, Magyar Könyvklub. 258.o.
- ⁴⁴ Az egyébként kiváló harci képességekkel rendelkező Pickard szerepelt az 1941-ben bemutatott *Target for Tonight* című brit háborús – propagnada céllal készített – „dokumentumfilmben”, amely igen nagy sikert aratott. BBC Television. (Producer). (2011). Operation Jericho [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HAAlaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.) Az eredeti 1941-es film teljes terjedelmében megtekinthető itt: <https://www.youtube.com/watch?v=PDTLefl8cXU> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- ⁴⁵ cf. TRUEMAN, Chris: Operation Jericho. <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/resistance-movements/operation-jericho/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.); BBC Television. (Producer). (2011). Operation Jericho [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HAAlaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.)
- ⁴⁶ CHANT, Chris: A második világháború repülőgépei. Budapest, 2000, Gabo Könyvkiadó. 101.o.
- ⁴⁷ (Saját fordítás). cf. BBC Television. (Producer). (2011). Operation Jericho [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HAAlaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.)
- ⁴⁸ Uo.
- ⁴⁹ Erről tanúskodik az a filmfelvétel, amit az egyik Mosquito törzsébe beépített kamera készített az akció alatt. cf. BBC Television. (Producer). (2011). Operation Jericho [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HAAlaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.) E kamerafelvételből származik a fenti kép is.
- ⁵⁰ TRUEMAN, Chris: Operation Jericho. <http://www.historylearningsite.co.uk/world-war-two/resistance-movements/operation-jericho/> (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- ⁵¹ cf. BBC Television. (Producer). (2011). Operation Jericho [Video]. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=HAAlaPEfcX2Qo> (Last download: 2017. 02. 25.)
- ⁵² Vö.: KRAJNC Zoltán: A légi hadviselés elméletének alapjai. http://uni-nke.hu/downloads/konyvtar/kovasz/krajnc_e_jegyzet.pdf (Letöltés ideje: 2017. 02. 25.)
- ⁵³ A légi hadviselés tekintetében lásd: GRANT 2003, i.m. 236-239.o.

A magyar főkegyúri jog és a konstanzi zsinat

Írta: KOVÁCS ÁKOS

Furcsán venné ki magát a mai Magyarországon, ha a köztársasági elnök rendelkezhetne az egyházi javak felett, illetve maga jelölhetné ki a megüresedett főpapi helyekre kiszemeltjeit. Nos, az államfő szerepe napjainkra kétség kívül teljesen átalakult, ilyen jogkörökről esetében szó sincs. Azonban Magyarországon több száz éven keresztül érvényesült a főkegyúri jog¹ (*ius supremæ patronatus*), melynek részét képezték a fentebb említett jogosítványok is. A következőkben felszerelném tárnai a királyi főkegyúri jog tartalmát, Luxemburgi Zsigmond szerepét a főkegyúri jog alakulásával kapcsolatban, illetve a konstanzi zsinat hatását a magyar főkegyúri jogra.

A főkegyúri jog és kegyúri jog megkülönböztetése

Az értekezés elején tisztázni kell, hogy a főkegyúri jog és a kegyúri jog – habár formailag hasonlítanak egymásra – között komoly diszkrétancia van. „*A kegyúri jog tiszteletbeli, terhekkel járó és hasznos jog, amelyre bizonyos egyházi szervezeti egységet illetően annak van igénye, aki a püspök beleegyezésével az illető egyházi szerv létesítéséhez építéssel, alapítással vagy javadalmazással hozzájárult.*”² Az előbbi meghatározást illetően Völgyesi Levente tanár úr is kiemeli, hogy nem tökéletes, azonban mivel nem áll rendelkezésre hivatalos forrás a kegyúri jog meghatározásáról – egy törvény sem említi definitíve –, ezért kénytelenek vagyunk ezzel megelégedni. A kegyúri jog definíciója a szokásjog által lett kialakítva. Mit tartalmaz? A kegyúri jog (*ius patronatus*) az egyház által adományozott kiváltság volt³, melynek legfőbb jogosítványa valamely egyházi hivatal vezetőjének személyére történő javaslattétel volt, továbbá számos kötelezettség és teher is járt vele, mint például a kegyúri jog birtokosának fennhatósága alá tartozó

területeken a templomok karbantartása és felújítása. Tehát a kegyúri joghoz hozzátartoztak bizonyos javadalmak, melynek egyik része az adott egyházi hivatal betöltésére szánt személy kijelölése és a személy elfogadása esetén annak beiktatása a javadalmakba, ezt nevezzük investitúra jognak. De mi a legfontosabb különbség a kegyúri jog és a főkegyúri jog között? Az, hogy a kegyúri jog a kánonjoggal összhangban van, a kegyúri joggal feljogosított személyek egyházi engedéllyel gyakorolhatták az ebből származó jogosítványaikat, míg a főkegyúri jogot a magyar királyok gyakorolták a Szentszék beleegyezése nélkül (az más kérdés, hogy a Szentszék ezt sok esetben eltűrte).

A főkegyúri jog eredete és tartalma

Szent István nemcsak állam-, hanem egyházszerző is volt, hihetetlen erőfeszítésekkel térítette át a pogány magyarokat a keresztény hitre és teremtette meg a magyar katolikus egyház alapjait. Mindannyian ismerjük a történetet, mely szerint I. (Szent) István magától II. Szilveszter pápától kapta koronáját, illetve az uralkodására vonatkozó pápai áldást. Azonban mindez kevés lett volna, ha nem egyezett volna bele közvetlen szomszédunk, a Német-római Birodalom uralkodója, III. Ottó császár. A pápai legitimitáció egyben isteni legitimitációt is jelentett, csakúgy,

mint a koronázási szertartás részét képező fölkenés. A keresztény uralkodó az egyházi intelem meghallgatásával és egyházi eskü letételével keresztény monarcha lett, ebben a pozícióban pedig jogok és kötelezettségek hárultak rá. Ezt hívjuk teokratikus államnak, ahol „az uralkodó nemcsak világi hatalommal rendelkezett, hanem az egyház feje is volt egy személyben.”⁴ A király határozhatta meg az egyházmegyék határait, nevezhette ki a püspököket, elnökölhetett a zsinatokon. Az egyház cserében viszont érdemben beleszólhatott az állam működésének irányításába.

Így I. (Szent) István apostoli királya volt az országnak, ez pedig nem csak egy újabb jelző, hanem komoly jogokat kifejező státusz.

A főkegyúri jognak sincs pontos törvényben

meghatározott definíciója – éppúgy, mint a kegyúri jognak –, meghatározását a szokásjog alakította ki. Ugyanakkor mondhatjuk azt, hogy a *ius supremae patronatus* „a magyar egyházzal kapcsolatban évszázadok alatt kialakult jogosítványait”⁵

jelentette. Mit jelentenek ezek a jogosítványok? A magyar királyok javaslattevői joga az

egy-egy főpapi méltóságok betöltőinek személyére (érsekségek, püspökségek, monostorok vezetői), továbbá az egyházi javadalmak adományozása. A főkegyúri jog által uralkodóink pápai beavatkozás nélkül kívánták saját híveikkel feltölteni a hazai legfőbb egyházi méltóságokat. Luxemburgi Zsigmond által pedig a konstanzi zsinaton kibocsátott bíborosok által aláírt oklevél által – melyben értelmezése szerint a pápa lemondott rezervációjáról – pedig már komoly jogalapja lett a

későbbi uralkodóknak a fentebb említett jogok gyakorlására.

A jogalap kérdésével Werbőczy István *Tripartituma* is foglalkozik. Csizmadia Andor négy okra vezeti vissza⁶ a Hármaskönyv azon megállapítását, mely kijelenti, hogy a pápa az egyházi főpapi kinevezések esetében csak a megerősítés jogát tartotta fenn magának. Az első ok a fentebb felvázolt teokratikus állameszméből következik, eszerint a magyar katolikus egyházat a magyar királyok – I. (Szent) István – alapította, így őket illeti meg a kegyúri jog. Másodszer Szent

István kegyúri jogát II. Szilveszter⁷ pápa megerősítette, továbbá az apostoli kereszt viselésének jogát is megkapta. Harmadszor Szent István után az összes királyunk 500 éven keresztül gyakorolta ezt a jogot, tehát elbirtoklás útján is megszerezhették a pápától. Végül pedig „*quia ista libertas regni, quantum ad beneficiorum collationes, olim tempore domini Sigismundi imperationis ac regis nostri una cum complurimis libertatibus hujus regni in generali ac celebri concilio Constantiensi...*

corroborata jurisque jurandi religione firmata fuit; prout in bulla superinde confecta, clare continetur.”⁸ Werbőczy érvelése nem teljesen pontos. Ugyanis Kollányi Ferenc kijelenti, hogy nem minden egyházat alapítottak királyaink, így azokra alapítás jogcímén nem szerezhetnek kegyúri jogot.⁹ Továbbá István király idejében a kegyúri jog, mint jogintézmény még nem alakult ki a maga részleteiben, ezért nem is lehet korából eredeztetni. István király nem azért szervezhette meg a magyar egyházszerkezetet, mert erre a pápa

külön följogosította, hanem azért, mert a feudális gondolkodásból fakadóan ő volt a legfőbb birtokosa a földnek, tehát a földtulajdonjából kifolyólag mind világi, mind egyházi szempontból gyakorolhatta uralkodó jogait. Az elbirtoklásra vonatkozóan némiképp ellentmond egymásnak Csizmadia Andor két megállapítása. Egyik művében azt írja, hogy néhány századon át a magyar királyok egyáltalán nem éltek főkegyúri jogaikkal, így az elbirtoklás folytonossága megszakadt, *electio canonica* (kánoni választás) által választották főpapjainkat. A XIV. században pedig Európa szerte a pápai rezervációk érvényesültek. Ugyanakkor egy másik művében a szerző – igaz, a királyi kegyúri jog kapcsán – kijelenti, hogy a kegyúri jog keletkezhet eredeti és származékos módon, az egyik eredeti szerzőmód pedig éppen az „emberemlékezetet meghaladó elbirtoklás”, bárt utána Timon Ákosra hivatkozva¹⁰ hozzáteszi, hogy ezt inkább a kegyúri jog bizonyítására használták, semmint annak keletkeztetésére.

Végül a Tripartitum által említett negyedik jogalap tekintetében eljutunk egy nagyon érdekes és jelentős kérdésig. Vajon a Luxemburgi Zsigmond¹¹ által kicsikart konstanzi bulla szolgáltathat kellő jogalapot a magyar uralkodóknak a főkegyúri jog gyakorlására?

A konstanzi zsinat¹² és a magyar főkegyúri jog

Óriási teljesítmény, hogy sikerült felfedezni a konstanzi zsinaton született bullát. 1959-ben, Mályusz Elemér tárta fel az addig sokak által keresett okiratot, mely számos kérdésre adott választ. Előljáróban azonban mindenképpen kell pár mondatot ejtenünk a konstanzi zsinatról. A zsinat 1414. november 5. és 1418. április 22. között ülésezett, legfőbb téma a nyugati egyházszakadás kérdésének megoldása volt. Zsigmond német-római császár minőségben hívta össze ezen egyetemes zsinatot. Részt vett rajta XII. Gergely „hivatalos” és XXIII. János ellenpápa is, aki azt remélte, hogy sikerül pápaságát hivatalosan is elismertetnie (erre volt is némi esélye). Ám végül ezek az esélyek elpárologtak, amikor a bíborosok elfogadták azt a szabályt, hogy ne egyéneként,

hanem nemzetenként szavazzanak. XXIII. János készen állt bizonyos feltételeket fenntartva a lemondásra, azonban valójában el akart szökni a zsinatról, így az különösebb eredmény nélkül véget ért volna. Zsigmond a menekülő XXIII. Jánost elfogta és feltartóztatta az utána menekülő 8 hozzá hű bíborossal együtt. XII. Gergely pápa a zsinat előtt lemondott pápai címéről. Már csak XIII. Benedek pápát kellett lemondani, hogy utána „tisztá lappal” egyetlen új pápát válasszanak. Abból, hogy egyszerre három pápa volt a katolikus egyházban érzékelhetjük az akkoriban uralkodó zavaros viszonyokat. Végül XIII. Benedeket a zsinat letettnek nyilvánította, így összeült a pápaválasztó konklávé. Közben több bullát is elfogadtak, köztük például azt, melyben kikötötték, hogy a konstanzi zsinat után 5 évvel, majd 7 évvel, végül pedig 10 évente tartsanak egyetemes zsinatot. Végül néhány napon belül megválasztották Odo Colonna bíborost, aki az V. Márton nevet vette fel.

Térjünk rá a konstanzi zsinaton született bulla elemzésére. „A szöveg első átolvasására feltűnhet, hogy nem kiváltságokat biztosít, hanem kötelezettségeket tartalmaz, amelynek teljesítését a bíborosi kollégium magára vállalta.”¹³ Ebből látjuk, hogy egy bulláról van szó. A külső alak privilégiumszerűvé teszi, mivel három bíboros függőpecsétjével látta el, továbbá az összes kardinális aláírta. Az oklevél nem tartalmaz semmi olyan jellegű kikötést érvényességére nézve, hogy pápai ellenjegyzés szükségeltetik hozzá, tehát az érvényesség nem függ attól, hogy az új pápa megerősíti-e vagy sem. Mit tartalmazott az oklevél?¹⁴ 1. A megválasztandó pápa és utódai olyan személyeket helyezzenek a főpapi pozíciókba - annata¹⁵ fizetése nélkül – akiknek érdekében a magyar királyok *supplicatiót* nyújtanak be, annatát csak az érsekek kinevezésekor kell fizetni. 2. Az apostoli szék nem avatkozik be a beneficiumok adományozásába.¹⁶ 3. Senkit sem lehet megidézni pápai oklevéllel külföldi egyházi bíróság elé, csak fellebbezés útján kerülhetnek oda az ügyek.

A második pontban lényegében teljesen lemondanak a pápai rezervációkról. Azonban meg

kell vizsgálni az egyéb nemzetekkel kötött konkordátumokat is, hiszen csak akkor kaphatunk teljes képet a Zsigmond által kötött konstanzi bulláról. A zsinat konkordátumokat kötött az egyházi reformok jegyében a germán, francia, spanyol és angol nemzetekkel. A reformgondolatok ellenére a kinevezések tekintetében egyik konkordátum sem tesz engedményeket. Ez azt jelenti, hogy a pápának rendkívül széles rezervációs jogai maradtak. Azonban az eddigiekből tévesen az következhet, hogy a pápai rezerváció minden esetben konfliktust eredményezett az uralkodók és a pápa között, holott ez egyáltalán nem így van. Ugyanis Károly Róbertet az Árpád-ház kihalása után egyenesen segítette a rezerváció intézménye¹⁷, ugyanis akkoriban a káptalanok nagy része nem támogatta őt (mindannyian inkább az Árpád-házhoz húztak), azonban a pápa segített neki új emberekkel feltöltenie ezeket a helyeket. Mindenesre nem állapíthatjuk meg ennek tükrében egyértelműen azt, hogy az oklevélben a pápa valóban lemondott volna kinevezési jogáról.

I. (Nagy) Lajos idejében is gyakorolja a pápa rezervációs jogát, azonban akkoriban érdekellentét állt fenn az uralkodó és a pápa között. Természetesen ez Nagy Lajos királyból ellenérzéseket váltott ki, ekkor kezdődött el a pápa és uralkodó harca a kegyúri jog elismerésével kapcsolatban. Luxemburgi Zsigmond volt az a király, aki igazán lépéseket tett a kegyúri jog, ezen túlmutatóan pedig a főkegyúri jog elismertetésében. Ennek egyik első lépése volt Zsigmond király 1404-ben Pozsonyban kiadott dekrétuma. Ebben jelenik a *placetum regium*, azaz a királyi tetsvényjog¹⁸. Eszerint fő-, és jószágvesztés jár annak, aki a megüresedett javadalmakat a király megkerülésével próbálta meg megszerezni az Apostoli Szentszéktől, továbbá a római kúria hivatalnokaitól vagy római bíraktól származó dokumentumokat próbálta meg kihirdetni királyi beleegyezése nélkül.

Zsigmondnak már az előbbieken emlegetett XXIII. János ellenpápa sem akart engedményeket tenni a kegyúri, illetve

javadalomadómanóvázási jog átengedésében annak ellenére, hogy szimpatizált a magyar uralkodóval.

Visszatérve a konstanzi zsinaton kiadott oklevélre, a bulla nem beszélt konkrétan a kegyúri jog teljes átengedéséről, azonban tett olyan kijelentéseket, melyek elegendő jogalapot szolgáltatottak a magyar uralkodóknak, hogy folytassák a harcot a főkegyúri jog elismertetése érdekében. A főkegyúri jogot Hunyadi Mátyás idején ismerték el, Mátyás az 1495. évi 31 tc.-ben, illetve az 1498. évi 67. tc.-ben biztosította ezen jogát.

Mint mondtam a bulla komoly engedményeket tett az annaták tekintetében, ennek részletes elemzésére most nem térnek ki. Izgalmasabb kérdés viszont a pápai bíróságok túlságosan széles hatásköre, ezek szűkebbre vonása is kiemelt prioritás volt. A magyar „bullában” nem került még sor a kérdés rendezésre, azonban ez az okirat megy a legtovább összehasonlításban vizsgálva a már emlegetett többi nemzet által kötött bullával. Ugyanis kimondja: „*quod nullus extrahatur extra sua regna predicta ad iudicia auctoritate litterarum apostolicarum, nisi cum causa predictorum regnorum per appellationem legitime fuerint ad sedem apostolicam devolute*”¹⁹ Tehát a hatáskör kérdésköre nincs vizsgálva, de mindenképpen fontos kijelentés történt.

A „bulla” jogi értékelése, összegzés

Az egyházjogászok közül sokan azt mondják, hogy mivel a zsinatnak nem volt „törvényes feje”, tehát nem volt egy pápa, aki elnökölt volna rajta, ezért azt nem lehet egyetlenesnek nevezni, így az összes ott született dokumentum – többek között a „bulla” is érvénytelen.

Többek azt vallják, hogy mivel nem a zsinat plenáris ülésén tárgyalták és a pápa nem hagyta jóvá, ezért nem érvényes. Ezen az sem segít, hogy *Odo Colonna* kardinális aláírta, mert habár pár nappal később V. Márton néven pápa lett, az oklevél aláírásának idején még nem volt azt. A konstanzi bulla esetében azt is vitatják, hogy

privilegium volt-e, vagy sem. Ugyanis minősülhet úgy is kánonjogi szempontból, hogy nem több mint egy bíborosi nyilatkozat, egy ígéret és semmi más. Ebben a vitában én nem szeretnék állást foglalni.

Tehát de iure nem teljes értékű a dokumentum, de facto azonban hatalmas előrelépés és jogalap későbbi királyainknak. Nagy jelentősége volt a dokumentumnak három szempontból:²⁰ 1. A magyar király jelölés joga elismert lesz a főpapi kinevezések tekintetében; 2. Megszünteti a pápai rezervációkat; 3. A kegyúri jogot az ország érdemeire tekintettel ismeri el, tehát nem a királyt, hanem az országot tekinti jogszerzőnek (Mátyás erre több alkalommal hivatkozott).

A fentiek tekintetében kijelenthetjük, hogy a konstanzi „bulla” nem mondta ki egyértelműen

azt, hogy királyaink megszerezték a főkegyúri jogot, sem tények, sem jogi érvelés mentén nem lehet belőle levezetni. Úgy gondolom azonban, hogy uralkodóinknak hibás törekvése volt felhasználnia az egyházat olykor saját politikai céljaik megvalósítására. Hibás elképzelés volt továbbá az is, hogy a pápát meg kellene-e fosztani a kinevezés jogától és a javadalmak adományozásától. Egy ideális világban a világi hatalom tiszteletben tartaná azt, ami az egyháznak, nem akarna beleszólni belső ügyeibe ráadásul úgy, hogy nem biztosít azonos jogokat az állami ügyekben való részvételre. A konstanzi zsinaton elért eredmények fontos lépések voltak a főkegyúri jog megszerzése felé vezető úton, mely Hunyadi Mátyás uralkodása alatt valósult meg teljes egészében.

Jegyzetek és hivatkozások

¹<http://lexikon.katolikus.hu/F/f%C5%91kegy%C3%BAri%20jog.html> (Utolsó letöltés: 2017. 02. 28.)

² VÖLGYESI Levente: Városi kegyúri jogok az újkori Magyarországon. In: Iustum Aequum Salutare VI. 2010/1. 125-129. o.

³ <http://lexikon.katolikus.hu/K/kegyuras%C3%A1g.html> (Utolsó letöltés: 2017. 03. 03.)

⁴ MEZEY Barna (szerk.): Magyar alkotmánytörténet. Budapest, 2003, Osiris Kiadó. 212. o.

⁵ CSIZMADIA Andor: A konstanzi „bulla” hatása a főkegyúri jog fejlődésére. In: MTA Társadalmi-történeti osztályának közleményei IX. kötet 3-4. számából, Budapest, 1959. 302. o. II.

⁶ CSIZMADIA 1959, i. m. 303. o.

⁷

http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1003_majus_12_ii_szilveszter_papa_halala/ (Utolsó letöltés: 2017. 03. 03.)

⁸ Tripartitum. Pars I. Titulus 11. § 5. – „az országnak az egyházi javadalmak adományozására vonatkozó ebbeli szabadsága, hajdan Zsigmond császár és magyar király idejében, országunk többféle szabadságával együtt a konstanzi egyetemes és híres-neves zsinaton... helybenhagyott eskü erejével megerősített, amint a róla kiadott bullában világosan olvasható”

⁹ KOLLÁNYI Ferenc: A magánkegyúri jog hazánkban a középkorban. Budapest, 1906.

¹⁰ TIMON Ákos: A párbér Magyarországon. Budapest, 1908. 374 – 5. o.

¹¹ Magyar Nagylexikon – 18. kötet. Budapest, 2004, Magyar Nagylexikon Kiadó. 900-901. o.

¹² <http://lexikon.katolikus.hu/K/konstanzi%20zsinat.html> (Utolsó letöltés: 2017. 03. 03.)

¹³ MÁLYUSZ Elemér: A konstanzi zsinat és a magyar főkegyúri jog. Budapest, 2005. Attraktor. 13. o.

¹⁴ MÁLYUSZ 2005, i. m. 14. o.

¹⁵ Az annaták elterjedt pápai bevételek voltak, melyek teljes egészében a pápai kamarát illették meg. A 24 aranyforintot meghaladó egyházi javadalom után illetéket kellett fizetni. A kinevezési illetéket nevezték annatának. Azért annata, mert a javadalom egy évi jövedelme után számolták ki az illeték összegének nagyságát.

¹⁶ „Item quod sedes apostolica non intromittat se de collatione beneficiorum quorumsunque in regno Hungariae et aliis sibi annexis”

¹⁷ CSIZMADIA 1959, i. m. 310. o.

¹⁸

<http://lexikon.katolikus.hu/K/kir%C3%A1lyi%20tetsz%C3%A9nyjog.html> (Utolsó letöltés: 2017. 03. 03.)

¹⁹ „Senki nem vonható perbe az országon kívüli bíróság előtt pápai idézéssel, ha csak ügye nem fellebbezés folytán került az apostoli szék elé.”

²⁰ CSIZMADIA 1959, i. m. 322. o.

A nők harca a választójogi egyenjogúságért Magyarországon

Írta: ZANÓCZ GRÉTA

1848 márciusában az egész Európát végigsöpítő forradalmi hullám Magyarországra is megérkezett. A polgári jogegyenlőség megteremtését célul kitűző szerveződéseknek ideológiai alapját, az embereket megillető természetes és elidegeníthetetlen jogok érvényesítése jelentette.¹ A polgári átalakulás eredményeként sikerült a feudális kötöttségektől, így a rendi képviseleti monarchia rendszerétől is megszabadulni. Ugyanis az országgyűlési követeknek népképviseleti választásáról szóló 1848. évi 5. törvénycikk eredményeként Magyarországon létrejött az első, népképviselet alapján kialakított választási rendszer.

Ezen változások eredményeként született meg Magyarországon az alkotmányos monarchia, aminek eredményeként azonban megváltozott az országgyűlés és a király közötti viszony. Az országgyűlésnek jelentősen megnövekedett a hatásköre, hiszen a központi szerveket felelősségre vonhatta.² Ezek miatt az okok miatt igen fontos kérdéssé vált az, hogy milyen lesz az országgyűlés összetétele, és emiatt közvetett módon az is, hogy kik dönthetnek majd a képviselők megválasztásáról, tehát az aktív választók körének meghatározása szintén meghatározó kérdéssé vált. A polgári forradalmak követelése az állampolgári jogegyenlőségen alapuló képviselet, tehát a népképviselet megteremtése volt, amely azonban majd csak a 20. században valósulhatott meg Magyarországon.³ A polgári átalakulással ugyan megszűnt a feudális kiváltságok rendszere, azonban helyette számos más cenzust vezettek be, amelyek ugyancsak korlátozták avagy lehetetlenné is tették az egyes társadalmi rétegek politikai képviseletét. Hiszen minden választási rendszer alapvető kérdése, hogy mely társadalmi

csoportoknak engedi meg a politikába való beleszólást, és azon keresztül az egész társadalom életének befolyásolását.⁴ Így az aktív választók körét számos szempont alapján lehet csoportosítani, a magyar választási rendszerben is ismeretes volt számos cenzus, melyek célja az volt, hogy bizonyos személyeket a választójogból kizárjanak. A magyar választási rendszerben legjellemzőbb cenzusok a korcenzus, a nemek megkülönböztetése, a vagyoni cenzusok, a műveltségi cenzus, az egyhelybenlakási cenzus és a faji cenzus voltak.⁵ Cikkemben elsősorban a nemek közötti megkülönböztetés kérdéskörére szeretnék kitérni, behatóan foglalkozva a nők választójog megszerzésére irányuló küzdelmével, amelynek sikerét az 1918. évi I. néptörvény hozta meg, amely néptörvény alapján azonban a proletárdiktatúra kikiáltása következtében nem került sor választásra. A Friedrich-kormány idején elfogadott 5985/1919. ME. sz. rendelet alapján azonban Magyarországon megvalósulhatott az első női részvétellel megrendezett országgyűlési választás.

Törvény a népképviseleti választásokról: 1848:5. tc.

Az országgyűlési követek népképviselet alapján történő választásáról szóló 1848. évi 5. tc.-et V. Ferdinánd hosszas viták után, 1848. április

10-én hagyta jóvá és 11-én szentesítette. A törvény forradalmiságát mi sem jelzi jobban, minthogy az megszüntette a feudális rendben meggyökeresedett képviseleti rendszert. „Amelyben a főpapok, főnemesek személy szerint, a köznemesség pedig követeik útján vett részt az országgyűlésen, s amelyen a szabad királyi városok követeinek szavazata együttvéve jelentett egy szót, míg a nemzet túlnyomó többségét képező jobbágyságnak nem volt egyetlen voksa sem.”⁶ Az új választási rendszert megszövegező liberális nemesség ugyanakkor ügyelt saját politikai helyzetének megtartására, és jogkiterjesztés elvét hangsúlyozta, amely szerint senkit nem fosztanak meg a jogaitól, hanem azokat másokra is kiterjesztik, akik korábban nem rendelkeztek ilyen jogosítványokkal. Ennek következtében már a törvény 1. §-ban rögzítette azt, hogy „mindazok, kik a megyékben és szabad kerületekben az országgyűlési követek választásában eddig szavazattal bírtak, e jog gyakorlatában ezennel meghagyatnak.”⁷ Így kerülvén ki azt, hogy az új rendszer meghonosításával esetleg kívül maradjanak a választójogból. Azonban e szakasz tárgyalása során igen éles harc bontakozott ki a magát e jogban meghagyni kívánó konzervatív gondolkodású nemesség és az egyenlőséget megteremteni kívánó liberális nemesség között. Ugyanis az értelmiség érvelése szerint, ez a rendelkezés sértené az egyenlőség elvét, mivel továbbra is fenntartaná a nemes és nem nemes közötti egyenlőtlenséget azáltal, hogy a “korábbi” nemeseknek megtartaná a választójogát, míg a nem nemesek választójogát cenzusokhoz kötné. Erre az álláspontra helyezkedett Nyáry Pál és Perczel Mór is, akik azért is helytelenítették a választójog meghagyását a nemesség részére, mert annak hatására a nemesi réteg szembekerülne a néppel.⁸ Az általános választójog kialakítása mellett csupán a radikális szemléletűek maradtak, de közöttük sem volt egységesség annak megvalósítása tekintetében, ugyanakkor a választójog széleskörű kiterjesztése mellett annál többen foglaltak állást. Így kerülhetett sor a népképviseleti törvény elfogadására, amelynek tárgyalása során fel sem merült a nők választójogának a kérdése, de ez nemzetközi viszonylatban sem volt másképp. Így a

törvény aktív választójogot biztosított „annak a 20 éven felüli, bármelyik törvényesen bevett valláshoz tartozó férfinak, aki nem esett atyai vagy gyámi, illetve gazdai felügyelet alá, vagyis önálló keresetű, jövedelmű és büntetlen előéletű, hazai vagy honosított lakos volt”.⁹ A törvény az aktív választójog megállapítása tekintetében hatalmas előrelépést jelentett nemcsak a magyar viszonyok között, hanem nemzetközi szinten is, hiszen „szabadelvűségénél fogva minden más európai országbeli törvényt jóval meghalad”.¹⁰ Ugyanakkor ez a haladó választási rendszer is tartalmazott cenzusokat: nem volt aktív választójoga a parasztság nagyobb részének, elsősorban a zselléreknek, a gazdai hatalom alatt állóknak, így különösen a munkásoknak és a bérlőknek és a kisebb iparos mestereknek továbbá a nőknek. A megállapított vagyoni cenzus alacsony volta miatt azonban az összlakosság 7,1 %-nak volt választójoga, amely 800 ezer embert jelentett, így a magyarországi aktív választók aránya magasabb volt, mint Angliában vagy Ausztriában.¹¹

A nők egyenjogúsítása a hetvenes években

A magyar parlamentben a hetvenes évektől kezdve jelentős vitatémává vált a nők politikai egyenjogúsításának a kérdése. A legjelentősebbnek talán Madácsnyi Pál előterjesztése tekinthető, melyben választójogot kért az özvegy nőknek, azonban a képviselő érvelését csupán “derűlség” követte, érdemi döntés az ügyben nem született.¹² A Képviselőházi Naplóban a következőket írták a beadványról:

„A képviselőházi vitában 1871. március 13-án Madocsányi Pál, a Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője beadványában a következőket fogalmazta meg. „T. ház! Több özvegy nő által aláírt kérvényt van szerencsém a t. háznak benyújtani, melyben a folyamatban levő megyék és a községek rendezése és a választási törvény alkotásánál, az őket megillető választási jogmegadásáért esedeznek.” Madocsányi előterjesztésének hatásáról csak annyit jegyez fel a képviselőház naplója, hogy „derűlséggel” fogadták.”¹³

Ezt követően Majoros István

törvényjavaslatában fogalmazta meg a nők politikai egyenjogúsítását, amelyet azonban közvetlen siker nem követett. Ugyanakkor ez a törvényjavaslat volt az európai kontinensen az első, amely érdemben foglalkozott a nők szavazati jogával.¹⁴

A visszalépés

Az 1848. évi 5. tc. módosítását az 1874. évi 33. tc. vitte véghez, azonban a választási törvény továbbfejlesztése nem a választójog kibővítésével, hanem ellenkezőleg, újabb cenzus - az adócenzus -bevezetésével járt. Így a törvény szellemisége visszalépést jelentett a korábbi szabályozáshoz képest, hiszen a választásra jogosultak arányát jelentős mértékben csökkentette, a nők választójog szerzésére esély nem mutatkozott. Hiszen a választójogi törvény tárgyaláskor a képviselőknek csak elenyésző része foglalkozott a nők szavazati jogával, ugyanakkor kiemelendő, hogy Majoros István és Stanescu Imre a női szavazati jog mellett foglalt állást az országgyűlés 1874. évi július 8.-án tartott ülésén. A választójog szűkítését eredményező 1874. évi 33. tc. alapján tartották a dualizmus korának országgyűlési választásait. Azonban az 1867-től 1914-ig tartó időszakban a választójogosultak aránya nem érte el az 1848-as szintet. Míg az ország lakossága ezen időszakban 40%-al növekedett, addig az aktív választók száma minösszesen 5%-al, ami jelentős aránybeli eltorzuláshoz vezetett. A reformokat kitűző, a választójog kibővítését célzó törvényjavaslatokat az országgyűlés mind elutasította.

A nők választójogért vívott küzdelme

„A nők választójogáért folytatott harcát Magyarországon az 1890-ben megalakult Magyarországi Szociáldemokrata Párt és az 1904. december 18-án megalakult Feministák Egyesülete vezette.”¹⁵ A Feministák Egyesülete, a *Nő és a Társadalom* című folyóiratban kiadott cikkekkel tudósították a lakosságot a női választójogért folyó harcokról, további céljuk a külföldi választójog helyzetének bemutatása volt. Az egyesület egy nagyszabású felmérést is készített: Vélemények a

nők választójogáról címmel, melyben értelmiségieket kérdeztek meg a nők választójogával kapcsolatban. A felmérés alapján összességében kijelenthető, hogy még a század elején is sokan vélekedtek úgy, hogy indokolatlan a nők választójoghoz juttatása, és azt a támogatók nagy része is, csak bizonyos cenzusokkal tudta elképzelni.¹⁶ A felmérést követően a viszonyválasz sem várattott sokat magára, a *Nő és a Társadalom* 1909. évi júliusi számában megjelentették a „Miért kell a nőnek választójog” című cikküket, melyben 31 pontban felsorolták az okait a nők választójoghoz juttatásának. Felsorolásukban hivatkoztak a nemzetközi helyzetre, az adózásra, a családban betöltött szerepükre és a nőknek mint munkaerőnek a potenciális felhasználásra.¹⁷ A Magyarországi Szociáldemokrata Párt és a Feministák Egyesülete között azonban ideológiai vita alakult ki, bár mindkettő egyesülés támogatta a nők választójoghoz juttatását, azonban a Szociáldemokraták programjukban nemcsak bizonyos privilegizált helyzetű nők választójoghoz juttatását sürgették, hanem az általános jogegyenlőség elvét fogalmazták meg. És érvelésük alapján „a feminista mozgalom

Vázsonyi Vilmos

képviselőivel és annak programjával azért nem tudott azonosulni a szociáldemokrata mozgalom, mert abban csak az osztályválasztójogért, vagyis az úriasszonyok választójogáért való küzdelmet látta”.¹⁸ Az 1913. évi 14-es választójogi törvény nem rendelkezett a nők választójogáról, ezen törvény alapján azonban, a háború kitörése miatt nem került sor országgyűlési képviselő választásra, így a két egyesület a világháború kitörését követően is a női választójog megszerzéséért küzdött. Előrelépést jelentett Vázsonyi Vilmos tárca nélküli miniszter választójogi törvényjavaslata, melyben a nőknek is biztostani kívánta az aktív választójogi jogosultságot, ezt azonban csak bizonyos cenzusok bevezetése mellett tartotta lehetségesnek. Vázsonyi a javaslatát a képviselőház elé 1917. december 21.-i ülésén nyújtotta be, melynek címe: Törvényjavaslat az országgyűlési képviselők választásáról, ami 108 szakaszból és 17 fejezetből épült fel. Benne egy külön fejezetet szentelt a nők választójogának, amelyben választójogot adott volna minden 24 éves írni-olvasni tudó magyar állampolgár nőnek, aki 4 elemi osztályt elvégezte vagy gyermekkel bíró hadiözvegy vagy legalább 2

év óta működő tudományos, művészeti egyesületnek tagja.¹⁹ A javaslatot azonban az képviselőház elutasította, mivel időszerűtlennek tartották ez időtájt a nők választójoghoz juttatását.

A női választójog kezdetei Magyarországon

A Feminista Egyesület küzdelme eredményeként végül az 1918. évi I. néptörvény deklarálta a női választójogot, amelyet a műveltségi cenzus ugyan megkülönböztetett a férfiak választójogától, de ez volt az első olyan magyar törvény, amely a nőket aktív választójoghoz juttatta. A nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogokról szóló 1918. évi I. néptörvény 1. §-a alapján választójoga volt minden nőnek, aki életének huszonnegyedik évét betöltötte, legalább hat év óta magyar állampolgár és bármely hazai élőnyelven írni-olvasni tud.²⁰ A proletárdiktatúra kitörése következtében azonban ezen szabályozás alapján nem került sor képviselőválasztásra. Az 1919. augusztus 1.-jei hatalomváltást követő kormányok elsődleges célja az alkotmányos állapot helyreállítása volt, amelyet a nemzetgyűlés összehívásával igyekeztek megvalósítani. Az

ország belső rendjének helyrehozatalához elengedhetetlen volt egy általános választójog alapján lefolytatott képviselő választás. A választójog általános vitáját 1919. augusztus 20-án tartották, amelynél a korhatárt egységesen 24 évben határozták meg, a nőknél pedig az írni-olvasni tudás külön követelményként szerepelt. A Friedrich-kormány 1919. november 17-én hirdette ki a választójogi rendeleteket, tehát mind a kormányrendeleteket mind pedig a belügyminiszteri rendeleteket.²¹ A nemzetgyűlési, törvényhatósági és községi választójogról szóló 5985/1919 ME. sz. kormányrendelet rendelkezett a nők aktív választójogáról, a szabályozás szerint „nemzetgyűlési választójoga van minden nőnek, aki legalább hat év óta magyar állampolgár, életének huszonnegyedik évét betöltötte, és

bármely hazai előnyvel írni-olvasni tud, ha legalább fél év óta ugyanabban a községben lakik vagy ott lakása van”.²²

Az 5985/1919-es ME sz. kormányrendelettel Magyarországon is szabályozottá vált a női választójog, amelyet a soron következő további választójogi törvények már nem hagyhattak figyelmen kívül. Ezzel a nőknek lehetősége nyílt a politikai szférába való beavatkozásra, így megvalósult a Feministák Egyesületének célja, azonban sikerükhöz nagyban hozzájárultak a nemzetközi történések is, hiszen Magyarország belpolitikájának egyes folyamataiba a világháború győztes hatalmai is beleszólhattak. Ezzel kezdetét vette a nők társadalomban elfoglalt szerepének átalakulása.

Jegyzetek és hivatkozások

¹ CSIZMADIA Andor: A magyar választási rendszer 1848-1849-ben. Budapest, 1963, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó. 9.o.

² CSIZMADIA 1963, i.m. 4.o.

³ CSIZMADIA 1963, i.m. 11. o.

⁴ FÖLDES György - HUBAI László: Parlamenti Képviselőválasztások. 1920 - 1990. Budapest, 1994, Politikátörténeti Alapítvány. 4.o.

⁵ SCHMIDT Péter: Képviselő és Választójog a Magyar Népköztársaságban. 7-11.o.

⁶ CSIZMADIA 1963, i.m. 58.o.

⁷ <https://1000ev.hu/index.php?a=3¶m=5273>. Utolsó letöltés ideje: 2017.02.25.

⁸ CSIZMADIA 1963, i.m. 58-60.o.

⁹ VARGA Lajos: Országgyűlési választások a dualizmus korában. In: Földes György-Hubai László(szerk.): Parlamenti Képviselőválasztások 1920-1990. Budapest, 1994, Politikátörténeti Alapítvány. 9.o.

¹⁰ Csizmadia Andor: A parlamentarizmus kezdetei Magyarhonban <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/TanszekiKiadvanyok/doc/JSZ198601.pdf> Utolsó letöltés ideje: 2017.02.26.

¹¹ VARGA Lajos: Országgyűlési választások a dualizmus korában. In: Földes György-Hubai László(szerk.): Parlamenti Képviselőválasztások 1920-1990. Budapest, 1994, Politikátörténeti Alapítvány. 10.o.

¹² MÁDAY Andor: A magyar parlament és a nők egyenjogúsítása a hetvenes években. http://mtdaportal.extra.hu/ADATTAR/cikktar/m_cikk/maday_andor_a_magyar_parlament_es_a_nok_egyenjogusitasa.pdf . Utolsó letöltés ideje: 2017.02.25.

¹³ Képviselőházi Napló, 1869/72. XV. kötet. (1871. március 13. 5. p.)

¹⁴ MÁDAY Andor: A magyar parlament és a nők egyenjogúsítása a hetvenes években. http://mtdaportal.extra.hu/ADATTAR/cikktar/m_cikk/maday_andor_a_magyar_parlament_es_a_nok_egyenjogusitasa.pdf . Utolsó letöltés ideje: 2017.02.25.

¹⁵ SIMÁNDI Irén: A nők parlamenti választójogának története Magyarországon, 1919–1945. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nok_parlament_i_va_lasztojoganak_tortenete_magyarorszagon_1919_1945/. Utolsó letöltés ideje: 2017.02.25.

¹⁶ Uo. Utolsó letöltés ideje: 2017. 02. 26.

¹⁷ Miért kell a nőknek választójog. http://mtdaportal.extra.hu/NET/1909/1909_07.pdf. Utolsó letöltés ideje: 2017.02.26.

¹⁸ SIMÁNDI Irén: A nők parlamenti választójogának története Magyarországon, 1919–1945. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/a_nok_parlament_i_va_lasztojoganak_tortenete_magyarorszagon_1919_1945/. Utolsó letöltés ideje: 2017.02.26.

¹⁹ VÁZSOLYI Vilmos beszédei és írásai http://mtdaportal.extra.hu/books/vazsonyi_vilmos_beszedei_es_irasai_2.pdf. Utolsó letöltés ideje: 2017.02.26.

²⁰ <http://majt.elte.hu/Tanszkek/Majt/Magyar%20JogtorteNET/magyarazatok/1918-1neptorveny.htm>. Utolsó letöltés ideje: 2017.02.26.

²¹ GERGELY Jenő: Titkos választás és ellenforradalom. In: Földes György - Hubai László (szerk.): Parlamenti Képviselőválasztások 1920-1990. Budapest, 1994, Politikátörténeti Alapítvány. 45-47.o.

²² Uo. 47.o.

FILMAJÁNLÓ

Az ügyfél / The Client

Amerikai krimi • 1994

[Ajánlja: Kovács Ákos]

Egy hosszú vizsgaidőszak után ismét jelentkezik a Joghistória Jog és irodalom rovata könnyed szórakozást ígérve a szorgalmi időszak első heteire. Márciusi számunkban egy igazi klasszikust mutatunk be, hiszen **Az ügyfél** című film *John Grisham* – a jogi krimi műfajának zseniális megteremtője és mestere – híres regényének filmes feldolgozása fordulatos, elgondolkodtató film, joghallgatóknak szinte kötelező. A sztori egy lakókocsipark melletti erdőben indul, ahol egy maffiától megrémült ügyvéd öngyilkosságot követ el, halála előtt azonban a közelben lapuló Mark (*Brad Renfro*) füle hallatára elmondja, hogy gengszter ismerőse, Muldano (*Anthony LaPaglia*) hová rejtette el a meggyilkolt szenátor holttestét. Mark megmenekül és senkinek nem beszél arról, amit látott és hallott, de a rendőrség rájön, hogy az öngyilkosnak tanúja volt, és Roy Foltrigg ügyész (*Tommy Lee Jones*) mindent elkövet, hogy a fiút szóra bírja. Mark azonban hallgat, hiszen a gengszter megfenyegette, hogy megöli, ha beszél. Mark a hatóság nyomása alatt úgy érzi, hogy jogi képviselőt kell keresnie. Így talál rá Reggie Love-ra (*Susan Sarandon*), a kissé öntörvényű ügyvédnőre, aki rámenős stílusával rögtön „helyére teszi” a vérebként nyomuló ügyészt. Kíváncsiak vagytok, hogy előkerül-e a holttest és Marknak sikerül-e kijutnia az őt üldöző maffia karmai közül? A filmből kiderül.

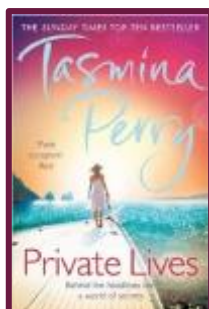
KÖNYVAJÁNLÓ

**Tasmina Perry: Sztárok
ügyvédje / Tasmina Perry:
Private Lives**

regény • 2012

[Ajánlja: **Bartuszek Lilla**]

Anna Kennedy fiatal, okos és él-hal a munkájáért. London egyik legfelkapottabb, médiajogra szakosodott ügyvédi irodájának munkatársaként a filmsztárok, híres sportolók, politikusok, vagy éppen a csillogó fogadások életének mindennapos részei. Ügyfélkörük egyik kiemelt alakja, a szívtipró hollywoodi színész, Sam Charles félrelépésétől hangos a média, így Anna és csapata minden erejükkel azon dolgoznak, hogy a színész magánéletét elrejtse a szenzációhajhász újságírók hadai elől. Kezdetben minden tényező ellenük játszik, de Anna – jogász lévén - nem az a típus, aki feladja az első nehézségnél: minden kockázatot vállalva küzd, és nem is sejti, hogy mindeközben egy olyan gyilkosság nyomára bukkan majd, amelyben a londoni üzleti világ elismert és köztiszteletben álló képviselői is érintettek. Azok, akik felelősek egy partilány kimondottan gyanús haláláért, mindenre képesek, hogy titokban tartsák tettüket: még a fiatal ügyvédnőt is készek elhallgattatni. Tasmina Perry számos bestseller írója (*Apuci lányai*, *Örökösnök*, *Eredendő bűn stb.*), ám ebben a könyvében egy új világba repíti olvasóit, ahol a hatalom és a pénz állja útját az igazságnak, ahol senki nem az, akinek látszik, és ahol akár az életével is fizethet az, aki túl jól végzi a munkáját.

Bemutatkozik a MÁJT TDK

Írta: BARKÓCZI DÁVID, NAGY VIRÁG ESZTER

Kedves Hallgatótársaink! Ebben a rövid összefoglalóban arra vállalkozunk, hogy bemutassuk Nektek a Magyar Állam- és Jogtörténeti Diákkör szakmai tevékenységét és közösségi életét, ezáltal bátorítva Titeket a csapatunkban való minél aktívabb részvételre.

Az egyre növekvő hallgatói létszám következtében meglehetősen nehéz megtalálni az egyetemen azt a közeget, amely egyaránt ösztönöz minket tudományos fejlődésre és biztosít számunkra otthonos környezetet. Erre kínálnak számotokra megoldást Karunk tudományos diákkörei, így az alkotmány- és jogtörténet iránt érdeklődő hallgatók számára a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre (MÁJT TDK). A TDK több mint harminc éves múltra tekint vissza, s az első éves hallgatók körében nagy népszerűségnek örvend. Közösségünk két okból is speciális helyzetben van: egyrészt az elsőéves hallgatók velünk találkoznak először egyetemi tanulmányaik során, így meghatározó elemei vagyunk a tudományos diákélettel kapcsolatos kép kialakításában, másrészt a tantárgy alapozó jellege és kétszemeszteres oktatása behatárolja az általunk megszólítandók körét.

Rendszeres, szerdánként 18 órakor kezdődő üléseink alkalmával érdekes és sokszor tanulságos előadásokat hallgathattok, illetve lehetőségek nyílnak a kar oktatóival, valamint a szakma legjelesebb képviselőivel való személyes megismerkedésre, konzultációra és kötetlen beszélgetésre. Programjaink keretében nem csupán átfogó ismereteket szerezhettek, hanem az

alkotmány- és jogtörténet olyan részterületeivel is megismerkedhettek, amelyekre nem nyílik lehetőségek az egyetemi oktatás tantervi keretei között. Hagyományos szerdai alkalmainkon kívül gyakran szervezünk tanulmányutakat és látogatunk el különböző büntetés-végrehajtási intézetekbe, így az e alkalmakon való részvétellel nem csupán elméleti, hanem gyakorlati ismereteket is bővíthettek.

Csapatunk örömmel segíti az olyan lelkes hallgatókat, akik egy-egy területtel áthatóbban kívánnak foglalkozni, emellett lehetőséget biztosítunk nekik tudományos cikkeik, valamint kutatási eredményeik a folyóiratunkban való megjelentetésére. A bátrabbak minden évben próbára tehetik tudásukat a YOU MÁJT WIN tanulmányi versenyen, amely idén tavasszal immáron hetedik alkalommal került megrendezésre. Azok a magyar alkotmány- illetve jogtörténet tárgyakat teljesített tanulók, akik mélyebben szeretnék elkötelezni magukat a Tudományos Diákkör mellett, s aktív tagjává kívánnak válni egy összetartó, baráti társaságnak, azok minden év szeptemberében benyújthatják jelentkezésüket a tanszék demonstrátori pozíciójára.

A Magyar Alkotmány-és Jogtörténeti Tanszék Tudományos Diákköre szeretettel vár minden érdeklő hallgatót a **szerdánként 18 órától** kezdődő ülésein. Ha fél éves programunkkal vagy a TDK-val kapcsolatban bármilyen kérdésed van, írd bátran a majitdk@gmail.com e-mail címre, vagy keress minket a MÁJT TDK Facebook-oldalán.

Figyeld programjainkat és a Joghistoria aktuális számával kapcsolatos információkat az ÁJK A és B épületének hirdetőtábláin, valamint a TDK és a Joghistoria hivatalos Facebook-oldalán!

Bemutatkozik a Joghistória szerkesztősége

Barkóczy Dávid ♠ főszerkesztő, Alkotmány- és jogtörténet

Barkóczy Dávid vagyok, az ELTE ÁJK negyedéves joghallgatója. Idén immár harmadik éve töltöm be a tanszék demonstrátori pozícióját, az elmúlt tanévben a TDK titkári feladatait is elláttam. Három éve vagyok a Joghistória főszerkesztője, valamint az Alkotmány- és jogtörténet rovatok vezetője. Nagyon örülök, hogy az elmúlt években sikerült tartalmában, szerkezetében és külsejében is megújítani a folyóiratot, amely ennek köszönhetően nagy népszerűségnek örvend a hallgatók körében. Szintén örömmel tölt el, hogy idén sikerült kibővíteni az újság szerkesztőségét, s remélem, hogy a rovatvezetők közül a közös, hatékony munkavégzés közben egy igazi baráti csapat kovacsolódik össze. Egy tudományos-közéleti folyóirat szerkesztése rendkívül nehéz és összetett feladat, de a végeredmény mindig kárpótol minket. Eddigi tanulmányaim során leginkább a büntetőjog és az öröklési jog keltette fel az érdeklődésemet. Jelenleg az Erasmus+ program keretében Hollandiában a Rotterdami Erasmus Egyetemen töltöm a félévet. Szeretek nyelveket tanulni és utazni, imádom mindent, ami a repüléssel kapcsolatos. Szabadidőmben szívesen olvasok és nézek filmeket, megpróbálom megtalálni a helyes egyensúlyt a tanulás, a munka és a pihenés között.

Bartuszek Lilla ♠ Interjú, Jog és kultúra

Bartuszek Lilla Judit vagyok, az ELTE ÁJK másodéves hallgatója. Az előző tanévben ismerkedtem meg az alkotmány-, majd a jogtörténettel. Ezen tárgyak hamar felkeltették érdeklődésemet, így mindig nagy lelkesedéssel ültem be az előadásokra, szemináriumokra. Nagy örömmel vettem részt a tanszék rendezte megmérettetéseken - így a cikkíró pályázaton, illetve a YOU MÁJT WIN versenyen - is. Érdeklődési területeim közé sorolható többek között az idegen nyelvek tanulása, továbbá az egyes - elsősorban a brit - királyi családok életének, mindennapjainak tanulmányozása. Szabadidőmet szívesen fordítom sportolásra, illetve utazásra, hogy ezáltal is lehetőségem legyen jobban megismerni más országokat, kultúrákat. Nagy megtiszteltetést jelent számomra, hogy az idei tanévtől demonstrátorként vehetek részt a tanszék életében. Remélem, hogy munkámmal hozzájárulhatok majd a TDK ülések, és más tanszéki rendezvények sikeréhez, és hogy erősíteni tudom majd a MÁJT demonstrátorok, valamint a Joghistória szerkesztőségének összetartó csapatát.

Kovács Ákos ♠ Jog és kultúra, TDK hírek

Kovács Ákos vagyok, másodéves joghallgató. A 2016/17-es tanévtől vagyok tagja a Magyar Állam- és Jогtörténeti Tanszék csapatának. Demonstrátorként lehetőségem nyílt a Joghistoria szerkesztőségi tagjaként két rovat vezetésére. A TDK hírekben naprakész információkat szerezhettek a Tudományos Diákkör keretében megszervezett előadásokról és egyéb programokról, a Jog és kultúra című rovatban pedig szerkesztőtársammal, Bartuszek Lillával próbálunk nektek új perspektívát adni, melyből a jogot szemlélhetitek. Szabadidőmben szeretek sportolni, több mint tíz éve teniszezek, illetve három éve lovagolok, továbbá rendszeresen futok. Szívesen olvasok, főként történelmi regényeket és politikai témájú könyveket forgatok, de a krimiket is nagyon kedvelem. Rendszeresen járok színházba és moziba, érdekel a konyhaművészet és a borászat is.

Zanócz Gréta ♠ Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény

Zanócz Gréta, másodéves joghallgató vagyok. Ebben az évben kezdtem el a demonstrátori tevékenységemet a tanszéken, s egyúttal nagy örömmel bekerültem a folyóirat szerkesztőségébe is, ahol az Alkotmány-és jogtörténeti rejtvényt szerkesztem. Úgy gondolom, hogy ez a rovat érdekes és hasznos tud lenni minden joghallgató számára, de legfőképpen az elsőéveseknek, hiszen az általunk feltett kérdésekkel, mind MÁJT szemináriumokon, mind pedig vizsgákon találkozhattok. Szabadidőmben szeretek olvasni és színházba járni. Számomra nagyon fontos, hogy az egyetem és tanulás mellett is jusson idő a sportolásra, így szívesen járok túrázni és rendszeresen futok. Emellett szeretek nyelveket tanulni, amire szerencsére az egyetem keretein belül is van lehetőség, így az olasz nyelvtudásomat jogi téren is tudom fejleszteni.

Angeli Rita ♠ Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény

Angeli Rita vagyok, az ELTE ÁJK másodéves joghallgatója, emellett ebben az évben kezdtem meg tanulmányaimat a Budapesti Corvinus Egyetem nemzetközi gazdálkodás szakán. Az előző tanévben döntőbe jutottam az „Okosabb vagy mint Ulpianus?” vetélkedőn és az ottani teljesítményem alapján megajánlott jeles érdemjegyet szereztem. A magyar állam- és jogtörténet már a kezdetektől vonzott, ezért is vettem részt az idén nyáron megrendezett angol nyelvű horvát- magyar jogtörténeti konferencián. Ebben az évben kezdtem meg demonstrátori tevékenységemet a tanszéken, ezen felül a Joghistoria Alkotmány- és jogtörténeti rejtvény rovatának szerkesztőjeként is kivehetem részemem a munkából. Szabadidőmben szívesen olvasok, tanulok nyelveket. A tanulás mellett természetesen nem feledkezem meg a sportolásról sem. Rendszeresen úszok, futok, leginkább a vízi sportokat kedvelem.

A MÁJT TDK látogatása a Váci Fegyház és Börtönben

Írta: KOVÁCS ÁKOS

2016. november 25-én börtönlátogatáson vettek részt a Magyar Állam- és Jogtörténeti Tanszék demonstrátorai és a programra jelentkező hallgatók a Váci Fegyház- és Börtönben. A körbevezetést Zatykó Anikó, a börtön sajtóreferense vezette, aki készséggel válaszolt minden kérdésünkre.

Ahhoz, hogy teljes képet kapjunk a büntetés-végrehajtási-intézetéről, ejtenünk kell néhány szót történetéről, hiszen Vác – a Balassagyarmati Fegyház és Börtönt követően – az ország második legrégebben működő börtöne. „Mária Teréz Magyarország királya rendeletéből magyar katonai intézet (Theresiánium) számára Vácson a régi temetőtelken 1777. évben épített, I. Ferenc király által pedig 1808. évben a Ludovica királyné nevét viselő katonai akadémiának ajándékozott, ettől gróf Nádasdy Ferenc váci püspök által

megvett, és az 1836. évi országgyűlésen országos tébolydának felajánlott, s a tébolydai alapból ismét megvásárolt épület (átalakítás és póttépítkezés után) 1855. év végén országos fegyintézetként rendeztetett be” – írja Karcsú Antal Arzén ferences rendi kolostorfőnök a váci börtönről. Ahogy az idézetből kitűnik, eredetileg Mária Terézia a bécsi Theresianum mintájára kívánt Vácson oktatási intézményt létrehozni, 1778-ban meg is kezdte működését az intézmény 75 növendékkel, ám nem tartott sokáig az oktatás, ugyanis az iskolát II. József 1784 szeptemberében megszüntette. Ezek után az 1806-ban a franciákkal vívott háború ideje alatt katonai kórházként hasznosult az épület. Talán kevesen tudják, de a Ludovika Katonai Akadémiát 1808-ban eredetileg Vácra telepítették, azonban végül 1825-ben

mégiscsak Budapestre került. Miután a katonai akadémia megszűnt Vácott, az épületek állaga rendkívül leromlott, általában katonai csapatok kerültek itt átmeneti elszállásolásra. 1834-ben Nádasdy Ferenc váci püspök megvásárolta az ingatlant azzal a céllal, hogy országos tébolydát alapít, azonban az átalakítási munkálatok megkezdését követően az építkezések leálltak, így ez a terv sem valósult meg. 1852-ben lépett hatályba Magyarországon az 1848/49-es szabadságharcot követő központosító törekvések eredményeként az osztrák Btk., mely a szabadságvesztés büntetést tette fő végrehajtási nemmé. Emiatt rendkívül gyorsan szükség lett Magyarország börtönhálózatának kiépítésére és fejlesztésére, hiszen az ezt megelőző időig hazánk nem bővelkedett a szabadságvesztés-büntetés végrehajtására alkalmas modern intézetekben. Így nyitotta meg Vác is kapuit 1855. november 20-án, amikor is az első fegyencet befogadta. Az eredetileg 600 férőhelyes intézményt 1885-ben bővítették, azonban ez a folyamat nem állt meg, hiszen napjainkban is folyik egy kapacitásbővítési program, melynek köszönhetően a túltelítettség nagy mértékben csökkenni fog az intézményben.

Megérkezésünkkor rögtön szembesültünk a szigorú szabályokkal, melyek eredményeként szinte semmit nem vihettünk be magunkkal az intézetbe. A repülőtéren ellenőrzéshez hasonlóan fémdetektoros kapun és zsilipajtákon keresztül léphettünk be

a börtön területére. Kezdeként rövid bevezetőt kaptunk a börtön történetéről és jövőbeli fejlesztési terveiről, befogadóképességéről, a fogvatartottak életéről, illetve napirendjéről. Néhány fogvatartotti zárkába is bemehettünk, ahol érdekes adalékokat kaptunk a mindennapokkal, a külvilággal való kapcsolattartással, illetve a munka- és tanulási lehetőségekkel kapcsolatban. Megtudtuk, hogy a váci fogvatartottaknak lehetőségük van a nyomda és könyvkötészet mellett varrodai, fémtechnológiai területen és asztalosüzemben is munkát vállalni, emellett pedig nyitva áll előttük az út, hogy bármely képzési formában bizonyítványt szerezzenek (általános iskola, szakiskola, gimnázium). Utunk során lehetőségünk nyílt beszélgetni és kérdéseket intézni a büntetés-végrehajtási őrköz, mely által még közelebbi képet kaphattunk munkájukról és a fogvatartotti lét nehézségeiről. Tanulmányutunkat az elkülönítő zárkák és a kápolna meglátogatásával zártuk.

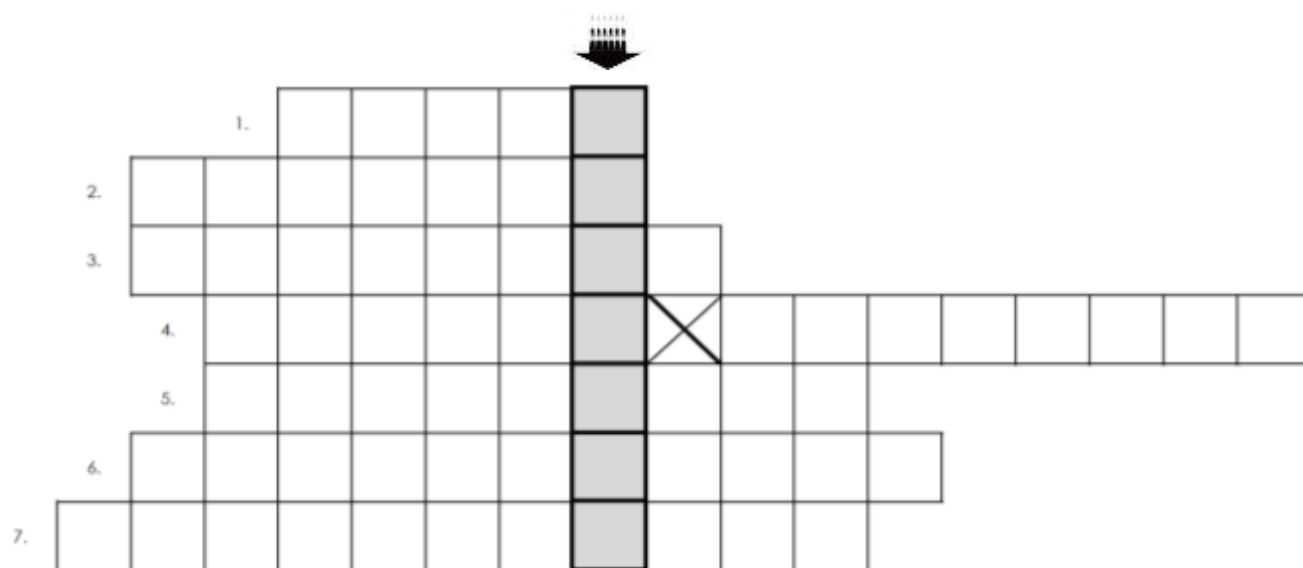
Látogatásunkat rendkívül érdekesnek és tanulságosnak értékelem, nagyon fontosnak tartom, hogy a büntetőeljárási és büntetés-végrehajtási jog elméleti része mellett a hallgatók e jogterületek gyakorlati alkalmazását is közelebbről is megismerhessék. A MÁJT TDK minden félévben szervez börtönlátogatást, így ha lehetőségetek adódik, ne habozzatok élni vele!

[alkotmány- és jogtörténeti rejtvény]

Készítette: ZANÓCZ GRÉTA

Az Alkotmány- és jogtörténeti rejtvényt elsősorban az első évfolyamos hallgatóknak szánjuk azzal a céllal, hogy felfrissítsük alkotmány- és jogtörténeti ismereteiket, s ezáltal hozzájáruljunk a sikeres kollokvium, illetve alapvizsga teljesítéséhez. A feladat a magyar alkotmány-és jogtörténet tankönyvek segítségével könnyen megoldható.

A feladvány megfejtéséhez csupán annyit kell tennetek, hogy a számozott vízszintes sorokba beírjátok a hozzájuk tartozó meghatározások eredményét (az „X” jel szóközt jelöl). Ha minden sort helyesen kitöltöttetek, a szürkével jelölt főszlopban fentről lefelé olvasva megkapjátok a rejtvény megoldását, amelyet **2017. április 16-ig** elküldhettek a **joghistoria@gmail.com** e-mail címre. A helyes megfejtést beküldők között értékes könyvjutalmat sorsolunk ki.

1. Olyan testi tárgy, amely emberi uralom alá vonható.
2. Olyan egyetemes és általános jogforrás, amely a jogélet bármely viszonyára vonatkozhat és az ország valamennyi állampolgárára kiterjed. A feudalizmus időszakától kezdve legfontosabb jogforrásunk.
3. A házasság legrégebb formája, egy nő idegen néptől való megszerzése.
4. Döntvénygyűjtemény, melynek alkalmazását a bíróságok számára Mária Terézia kötelezővé tette. Tartalmazta a Kúria újjászervezésétől (1723) kezdve meghozott elvi jelentőségű döntéseit.
5. Öröklés latinul.
6. Különös jogutód, a végrendeletben egyes jogok nem az örökösnek, hanem neki vannak rendelve, azonban a hagyatéki terhekért nem tartozik felelősséggel.
7. Azon vagyontárgyak összessége, amelyekkel a házaspár a házasság fennállása alatt önállóan is rendelkezhetett.

2016. novemberi számunk alkotmány- és jogtörténeti rejtvényének megfejtése: **FELSŐTÁBLA.**

Cikkíró pályázat

Az ELTE ÁJK Állam- és Jogtörténeti Tanszéke és a JOGHISTÓRIA a 2016/17-es tanév tavaszi félévében Cikkíró pályázatot hirdet az alábbi témákban és kategóriákban:

1. **Szerelem (?) első látásra – A párválasztás problémája a középkori Európában** ♦ *Novella vagy tanulmány*

2. **Az állatok büntetőjogi felelőssége a középkori joggyakorlatban** ♦ *Novella vagy tanulmány*

Leadási határidő: 2017. április 16. 23:59

A pályaműveket elektronikus formában az alábbi e-mail címre várjuk:

joghistoria@gmail.com

A legjobb tanulmányoknak publikációs lehetőséget biztosítunk a Joghistóriában, az 1-3. helyezetteket pedig értékes könyvjutalommal díjazzuk.

TOVÁBBI INFORMÁCIÓ ÉS KÉRDÉSEK A FENTI E-MAIL CÍMEN ÉS A WWW.MAJT.HU OLDALON.

MAGYAR ÁLLAM- ÉS
JOGTÖRTÉNETI TANSZÉK

JOGHISTÓRIA